

Reg. nr.:

Reg. data :

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
PRIVATINĖS TEISĖS KATEDRA

Dieninės studijų formos
V kurso komercinės teisės
studijų atšakos studentės
Ievos Markutės

Magistrinis darbas

NEGAUTAS PELNAS KAIP ŽALOS RŪŠIS

Darbo vadovas: Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas

Recenzentas: Lekt. dr. Danguolė Bublienė

Vilnius, 2011

(

TURINYS

Ižanga	3
1. Žala kaip civilinės atsakomybės sąlyga	6
1.1. Civilinės atsakomybės samprata.....	6
1.2. Civilinės atsakomybės bruožai.....	7
1.3. Civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindai.....	8
1.3.1. Neteisėti veiksmai.....	9
1.3.2. Priežastinis ryšys.....	9
1.3.3. Kaltė.....	11
1.3.4. Žala ir nuostoliai kaip ketvirtoji sąlyga Jų santykis.....	12
2. Žalos bruožai	14
3. Žalos rūšys	15
4. Negautos pajamos ar negautas pelnas?	18
5. Žalos dydžio nustatymas ir negauto pelno atlyginimas	20
5.1. Visiško nuostolių atlyginimo principas.....	20
5.2. Visiško žalos atlyginimo ribojimas.....	21
5.3. Nuostolių sumažinimo doktrina.....	23
5.4. Žalos atlyginimo formos.....	24
5.5. Žalos atlyginimo dydžio nustatymas.....	25
5.6. Negauto pelno atlyginimas.....	25
5.7. Negauto pelno ir pažeidėjo gautos naudos santykis.....	28
6. Negauto pelno ryšys su kitomis žalos rūšimis	32
6.1. Negautas pelnas v. grynai ekonominiai nuostoliai.....	32
6.2. Negautas pelnas v. prarastos galimybės pinigine verte	34
7. Skolininko pareigos atlyginti netiesioginę žalą istorinės ištakos	39
7.1. Romėnų teisė	39
7.2. Viduramžiai.....	41
7.3. Lietuva.....	42
8. Negauto pelno analizė teismų praktikoje	46
8.1. Dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymu padarytos žalos.....	46
8.2. Dėl nepagrįstai taikytų laikinųjų apsaugos priemonių negauto pelno.....	53
Išvados	57
Panaudota literatūra	58

IŽANGA

Temos aktualumas. Šiuolaikinio modernaus pasaulio pamatas – žmogaus laisvė pasirinkti savo elgesio variantą. Tačiau ši laisvė nėra absoliuti, ji ribojasi su kito žmogaus ar netgi visos visuomenės laisve. Kitais žodžiais tariant, savo laisve galime naudotis tokiu būdu, kad nepažeistume kitų žmonių interesų ir nesukeltume žalos, ką sąlygoja ir *neminem laedere* (lot. *nedaryk žalos*) principas. Pagrindiniame Lietuvos Respublikos įstatyme, Konstitucijoje¹, įtvirtinta teisė į patirtos žalos atlyginimą užtikrina, jog dėl kito asmens neteisėtų veiksmų praradimų patyręs asmuo turi galimybę apginti savo interesus, o pažeidėjas už savo veiksmus vienokia ar kitokia forma privalo atsakyti. Taigi civilinė atsakomybė yra neatsiejama kasdienio gyvenimo dalis.

2001 m. liepos 1 dieną įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas² (toliau tekste – CK) pateikia žalos apibrėžimą ir jos rūšių sąrašą. Šiame įstatyme paminėtos ir negautos pajamos, nepateikiant nei šios žalos rūšies sampratos nei nustatymo kriterijų. Atsižvelgiant į tai, šią spragą bandoma užpildyti teismų praktikoje.

Visų pirma pažymėtina, jog magistrinio darbo autorės nuomone įstatyme pateikta „negautų pajamų“ sąvoka nėra tiksli, todėl, remiantis nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais, civilinės teisės mokslininkų nuomonėmis bei teismų praktika, šiame darbe bus išdėstyti argumentai, kodėl kalbant apie asmens tikėtinas gauti lėšas, kurios negautos dėl kito asmens neteisėtų veiksmų, tikslingiau vartoti „*negauto pelno*“ sąvoką.

Atsižvelgiant į tai, kad bet kurio reiškinio analizė ir suvokimas nėra išsamūs be jo teorinių prielaidų ir istorinių ištakų, siekdama atskleisti negauto pelno, kaip žalos rūšies, esmę, autorė trumpai aptardama negauto pelno ištakas Romėnų teisėje bei Viduramžių prigimtinės teisės mokyklos atstovų suformuotas pozicijas, pateiks veiksnius, lėmusius negauto pelno instituto susiformavimą.

Pradėjusi rašyti šį darbą, autorė susidūrė su nuomonėmis, jog negautas pelnas yra tik fikcija, neveikiantis institutas, kadangi neįmanoma įrodyti ir pagrįsti to, ko nėra. Nesutikdama su tokia pozicija bei atsižvelgdama į šiuo metu esančią ekonominę situaciją, kurioje dėl sumažėjusios perkamosios galios rinkos dalyviams ganėtinai sunku vykdyti savo sutartinius įsipareigojimus, autorė mano, jog dabar negauto pelno institutas kaip

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios. 2000, Nr. 74–2262.

niekad aktualus, todėl šiame darbe bus aptariami negauto pelno nustatymo kriterijai ir atlyginimo galimybės.

Išnagrinėjusi aktualią teismų praktiką, autorė pastebėjo, jog nepaisant to, kad netiesioginės žalos ištakos siekia Romėnų teisės laikus, Lietuvoje šis institutas gana naujas, žemesniųjų instancijų teismų bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau tekste – LAT) pozicijos negauto pelno klausimu dažnai išsiskiria, kartais būna netgi prieštaringos, todėl akivaizdu, kad šis teorijai ir praktikai aktualus institutas reikalauja itin išsamaus tyrimo.

Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos teisės aktuose įtvirtintas žalos rūšių sąrašas nėra baigtinis. Siekiant kuo efektyviau užtikrinti civilinę apyvartą, teismams vis dažniau tenka atsižvelgti į užsienio valstybių teisės sistemas ir teismų praktiką bei remtis įstatymiškai nereglamentuotomis žalos rūšimis, iš kurių keletas yra itin artimos negautam pelnui. Todėl siekiant atskleisti negauto pelno instituto savybes, šiame darbe teoriniame bei praktiniame lygmenyje nagrinėjamas jo ryšys su neteisėtai pažeidėjo gauta nauda, prarastosios galimybės verte bei grynai ekonominiams nuostoliams.

Tyrimo tikslas. Šio magistrinio darbo autorės tikslas įrodyti, jog Lietuvos Respublikos įstatymuose pateikiama „negautų pajamų“ sąvoka keistina „negauto pelno“ sąvoka; pateikti netiesioginių nuostolių, tame tarpe ir negauto pelno, instituto formavimąsi nuo Senovės romėnų teisės, Viduramžių prigimtinės mokyklos atstovų pozicijų iki šių dienų; išsiaiškinti, ar nukentėjusiojo asmens negautas pelnas ir pažeidėjo neteisėtai gauta nauda visuomet sutampa; kaip yra susijusios ir kuo skiriasi negautas pelnas, grynai ekonominiai nuostoliai ir prarastos galimybės pinigine verte, kaip žalos rūšys; bei ištirti kaip praktikoje pasireiškia negauto pelno atlyginimo sąlygos ir kokiais kriterijais remiamasi, siekiant pagrįsti negauto pelno atlyginimą. Nepaisant to, kad negautos kreditoriaus pajamos (pelnas) yra ganėtinai hipotetinės, šiame darbe bus paneigiama pozicija, kad negautas pelnas yra tik fikcija. Be kita to, nors ir akivaizdu, kad šio magistrinio darbo tema neatsiejama susijusi su ekonomikos mokslu, šiame darbe negautas pelnas nagrinėjamas išimtinai teisiniame kontekste.

Tyrimo objektas. Žalos ir negauto pelno kaip netiesioginės žalos rūšies reglamentavimo esmė Lietuvos Respublikos, kai kurių užsienio valstybių (autorė pasirinko jos manymu charakteringiausias užsienio valstybių teisės normų nuostatas) bei tarptautiniuose teisės aktuose bei teismų praktikoje. Darbe nagrinėjama negauto pelno samprata, civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindų pasireiškimo formos, siekiant prisiteisti negauto pelno atlyginimą. Daug dėmesio skiriama galimybės reikalauti dėl

kitos sutarties šalies sutartinių įsipareigojimų pažeidimo ir nepagrįstai taikytų laikinųjų apsaugos priemonių negauto pelno atlyginimo praktinei analizei, negauto pelno apskaičiavimo kriterijams, ypač atkreipiant dėmesį į nukentėjusiojo negautos naudos tapatinimą su pažeidėjo neteisėtai gauta nauda.

Tyrimo metodai. Iškeltiems magistrinio darbo tikslams pasiekti bei darbo objektui atskleisti yra panaudoti šie tyrimo metodai:

Istorinis aprašomasis metodas, padėjęs atskleisti istorines negautų pajamų instituto ištakas ir raidą.

Sisteminės - loginės analizės metodas, kurio pagalba siekta tyrimo objektą nagrinėti bendrame civilinė atsakomybę reglamentuojančių normų kontekste.

Lingvistinis metodas padėjo išsiaiškinti teisės aktuose vartojamų sąvokų prasmę.

Lyginamasis metodas panaudotas siekiant palyginti nacionalinių, užsienio valstybių ir tarptautinių teisės aktų nuostatas aktualių klausimų.

Dokumentų analizės metodas - teisės doktrina ir įstatymai naudoti kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai, iš kurių išvestos išvados.

Empirinis dokumentų analizės metodas, kurio pagalba analizuojama teismų praktika.

Loginis ir apibendrinimo metodai pasitelkti analizuotos teorinės ir praktinės medžiagos apibendrinimui ir išvadų suformulavimui.

Panaudoti šaltiniai. Atsižvelgiant į tai, kad nei įstatymuose, nei teisės doktrinoje nėra pateikiama negauto pelno samprata ir jo nustatymo kriterijai, pagrindinis šio darbo šaltinis yra teismų praktika, kurią nagrinėjant tapo akivaizdu, kiek daug problemų kyla teismams nagrinėjant negauto pelno atlyginimo reikalavimus.

Darbo struktūra. Magistrinis darbas pradedamas įžanga, kurioje pateikiama bendroji darbo temos apžvalga, temos aktualumas, iškeliami darbo tikslai ir nustatomos tyrimo objekto ribos, aptariami šaltiniai, kuriais remiantis atliktas tyrimas bei suformuluotos išvados, pateikiami tyrimo metodai.

Išsami temos analizė ir iškeltų tikslų sprendimas pateikiamas darbo dėstomojoje dalyje, susidedančioje iš 8 dalių. Pirmojoje dalyje koncentruotai aptariamos bendrosios civilinės atsakomybės prielaidos, išskiriant žalą, kaip šio darbo temai aktualiausią sąlygą. Kitose dviejose dalyse yra išskiriami žalos bruožai ir rūšys. Ketvirtojoje dalyje pagrindžiamas pasiūlymas „negautų pajamų“ sąvoką įstatyme pakeisti „negauto pelno“ sąvoka. Penktojoje dalyje aptariamas žalos ir negauto pelno atlyginimas. Kaip viena svarbiausių šio darbo dalių išskirtina šeštoji dalis, kurioje negautas pelnas lyginamas su

kitomis žalos rūšimis. Septintojoje dalyje pateikiamos skolininko pareigos atlyginti netiesioginę žalą istorinės ištakos ir galiausiai aštuntojoje negautas pelnas analizuojamas teismų praktikoje. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir panaudotos literatūros sąrašas.

1. Žala kaip civilinės atsakomybės sąlyga

„Asmeniui padarytos materialinės ir moralinės žalos atlyginimą nustato įstatymas.” Tai pagrindinio Lietuvos Respublikos įstatymo, Konstitucijos, 30 straipsnio nuostatos, įtvirtinančios konstitucinę asmens teisę į žalos atlyginimą. Ši blanketinė teisės norma nukreipia į teisės aktus, įtvirtinančius minėtos teisės įgyvendinimo mechanizmą bei žalos atlyginimo pagrindus. Kiekvienoje teisinėje valstybėje ypač svarbus aiškus teisių ir jų gynybos būdų reglamentavimas, kuris iš vienos pusės suteikia galimybę asmeniui, kurio teisės ir teisėti interesai pažeisti, efektyviai pasinaudoti teise į žalos atlyginimą, iš kitos pusės nepalieka galimybės teisės pažeidėjui išvengti atsakomybės.

Lietuvoje civilinių teisinių santykių reglamentavimo funkciją atlieka pagrindinis civilinės teisės šaltinis 2001 m. liepos 1 dieną įsigaliojęs Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Šio kodekso 1.138 straipsnis įtvirtina vieną iš galimų teisės gynimo būdų – teisę į žalos atlyginimą, kurią įgyvendinant neišvengiamai susiduriama su civilinės atsakomybės kvalifikavimo ir taikymo problema. Turint omenyje tai, kad vienodas civilinės teisinės atsakomybės interpretavimas svarbus tiek teoriniu, tiek ir praktiniu požiūriu, prieš pradėdant analizuoti vieną iš žalos rūšių - negautą pelną, derėtų aptarti bendrąsias civilinės atsakomybės nuostatas.

1.1. Civilinės atsakomybės samprata

Bendraja prasme *teisinė atsakomybė* yra teisės subjektų įsipareigojimas ir teisinis jų įpareigojimas naudotis leidimais (teisėmis) vykdant atitinkamas pareigas, kartu nurodymas, kad tokių pareigų nevykdymas virs atitinkamų teisių praradimu ar siauriniu³. Viena iš teisinės atsakomybės rūšių, *civilinė atsakomybė*, yra apibrėžta CK 6.245 straipsnio 1 dalyje, nurodant, jog tai *turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)*.

Šiuolaikinės Lietuvos privatinės ir civilinės teisės kūrėjas, profesorius Valentinas Mikelėnas civilinę atsakomybę apibūdina kaip naują prievolę, kuri atsiranda neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius įstatyme arba sutartyje nustatytą pareigą, taip pat neleistinu būdu

³ VAIŠVILA, Antanas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009, P. 456.

ar neleistinomis priemonėmis įgyvendinant savo teises, t.y. piktnaudžiaujant teise⁴. Kitaip tariant „teisinė atsakomybė visuomet yra antrinis (arba šalutinis) teisinis santykis, atsiradęs kaip pirminio (pagrindinio) teisinio santykio pažeidimo pasekmė“⁵.

Profesorius Vytautas Mizaras⁶ civilinę atsakomybę apibrėžia taip pat kaip naują papildomą prievolę (naują teisinį santykį), atsirandantį kaip pradinės (pirminės) prievolės pažeidimo teisinį padarinį, jeigu iki tol šalis siejo teisiniai santykiai, arba, esant deliktinei civilinei atsakomybei – naują prievolę (naują teisinį santykį)⁷.

Trečia nuomonė pateikiama civilinės teisės vadovėlyje⁸, kuriame teigiama, kad civilinė atsakomybė yra įstatymu nustatyta neigiama valstybės reakcija dėl civilinės teisės pažeidimo. Neigiamas aspektas reiškia tai, jog civilinės atsakomybės taikymas teisės pažeidėjui sukelia neigiamų turtingų padarinių, kurie pasireiškia tam tikrų turtingų teisių atėmimu arba turto sumažinimu kreditoriaus naudai.

Visas tris nuomones apibendrina civilinės atsakomybės turinio apibrėžimas, teigiantis, jog tai yra „teisės pažeidėjui (skolininkui) kito asmens (kreditoriaus) interesais įstatymu ar sutartimi numatytų neigiamų, ekonomiškai nenaudingų turtingo pobūdžio poveikio priemonių taikymas, kompensuojant nuostolius, sumokant netesybas (baudą, delspinigių), atlyginant žalą“⁹.

1.2. Civilinės atsakomybės bruožai

Geriau suvokti civilinę atsakomybę padeda doktrinoje išskiriami jos bruožai. Pirmiausiai paminėtinas yra *turtinis civilinės atsakomybės pobūdis*. Civilinės atsakomybės taikymas visada yra siejamas su nuostolių, patirtos žalos atlyginimu, netesybų mokėjimu. Net tais atvejais, kai civilinė atsakomybė atsiranda dėl asmeninių neturtinių teisių pažeidimo arba dėl nukentėjusiojo asmens fizinio skausmo ar dvasinių išgyvenimų (neturtinės žalos), nukentėjusiojo naudai išieškoma atitinkama kompensacija pinigais „moralinei“ žalai ar patirtiems nuostoliams atlyginti.

⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, P. 30;

⁵ Ibid. P. 22;

⁶ Vytautas Mizaras - teisininkas, teisėtyrininkas civilistas, verslo teisės advokatas, Vilniaus universiteto (VU) profesorius, VU Teisės fakulteto Privatinių teisės katedros vedėjas.

⁷ MIZARAS, Vytautas. *Prievolių teisė I paskaitų skaidrės, 6 tema*. Prieiga per internetą: <http://www.tf.vu.lt/images/stories/CTCPK/PT_6tema.pdf>.

⁸ VITKEVIČIUS, P., VĖLYVIS, S. ir kt. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vija, 1998, P. 420.

⁹ ДОДОНОВ, В.Н., et al. *Большой юридический словарь*; ред. Сухарев, А.Я. Москва: ИНФРА-М, 1998, P. 463

Civilinė atsakomybė, skirtingai nuo kitų atsakomybės rūšių, yra *kompensacinio pobūdžio*, kuri sąlygoja civilinių teisinių santykių ekvivalentinio atlygintinumo kriterijus. Šios atsakomybės tikslas – nukentėjusiojo patirtų nuostolių ar žalos ekvivalentinis atlyginimas bei turinės nukentėjusiojo padėties atstatymas. Pabrėžiant kompensacinį civilinės atsakomybės pobūdį, pažymėtina, jog žalos atlyginimo dydis turėtų sutapti su patirtų nuostolių dydžiu ir neviršyti jo¹⁰.

Kitas išskirtinis bruožas – civilinės atsakomybės taikymas už *privataus, bet ne viešojo intereso pažeidimą*. Civilinė atsakomybė atsiranda tada, kai yra pažeidžiamas privatus interesas, ji yra taikoma privataus asmens iniciatyva, vykdoma privataus asmens naudai, o nukentėjusiojo interesas patenkinamas privataus asmens sąskaita. Su šiuo požymiu neatsiejamai susijęs ir civilinės atsakomybės *dispozityvumas* – galimybė pasirinkti, ar apskritai taikyti civilinę atsakomybę ir jeigu taip, tuomet kam ir kokia apimtimi ją taikyti.

Dar vienas nagrinėjamos atsakomybės ypatumas – kitokia kaltės samprata bei jos įrodinėjimo tvarka, kurią sąlygoja LR CK 6.248 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta skolininko kaltės prezumpcija.

Autorės nuomone, nurodyti bruožai pakankamai atskleidžia civilinės atsakomybės esmę, o atsižvelgiant į šio darbo objektą toliau pereinama prie civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindų.

1.3. Civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindai

Civilinė atsakomybė, kaip ir bet kuri kita prievolė, atsiranda tik esant tam tikriems juridiniams faktams. Lietuvos civilinės teisės teorijos autoriai, kurdami teisės doktriną, bei LAT, formuodamas vienodą teismų praktiką, laikosi vieningos nuomonės, kad civilinei atsakomybei atsirasti yra reikalingos keturios sąlygos: *neteisėti veiksmai, priešastinis ryšys, kaltė bei žala ir nuostoliai*, kaip ketvirtoji sąlyga. Siekiant išsiaiškinti kiekvienos sąlygos reikšmę ir būtinybę civilinei atsakomybei kilti, toliau darbe trumpai aptariamos pirmosios trys sąlygos. Tuo tarpu atsižvelgiant į šio darbo temą ir tikslus,

¹⁰Galimos šios taisyklės išimtyms leidžia įstatymų ar sutarties numatytais atvejais padidinti, sumažinti arba riboti atsakomybės dydį. Kaip bus aptariama kitose šio darbo dalyse, negauto pelno atveju skolininko atsakomybė galėtų būti ribojama tuo atveju, jei, pavyzdžiui, kreditorius savo veiksmais prisidėjo prie žalos atsiradimo ar jos padidėjimo.

ketvirtajai civilinės atsakomybės sąlygai – žalai ir nuostoliams - skiriamas didesnis dėmesys.

1.3.1. Neteisėti veiksmai

Pirmoji civilinės atsakomybės sąlyga - *neteisėti veiksmai* – reglamentuota CK 6.246 straipsnyje, kurio 1 dalis numato, kad civilinė atsakomybė atsiranda *neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai*. Šiam apibrėžimui pritaria ir profesorius V. Mikelėnas, nurodydamas, jog civilinė atsakomybė, būdama teisinės atsakomybės rūšimi, gali atsirasti tik tada, kai asmens veiksmai nesiderina su teisės nustatyto elgesio standartu¹¹.

Teisės doktrinoje išskiriamos dvi civilinės atsakomybės rūšys - *civilinė sutartinė* ir *civilinė deliktinė atsakomybė*, todėl atitinkamai skiriasi ir neteisėtų veiksmų apibrėžimai. Esant sutartinei atsakomybei, neteisėtais veiksmais yra laikomas kaltas sutarties neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas¹². Tuo tarpu deliktinę atsakomybę sukeltantys neteisėti veiksmai ar neveikimas yra asmens elgesys, tiek pažeidžiantis bendrą teisinį principą, draudžiantį daryti žalą kitiems, tiek ir neatitinkantis specialių įstatymo reikalavimų ir todėl sąlygojantis žalą, kurios negalima pagrįsti nei teisiniais, nei socialiniais, nei moraliniais argumentais¹³. Analizuodama Lietuvos teismų praktiką, autorė pastebėjo, kad negauto pelno reikalavimo atvejais neteisėti veiksmai dažniausiai pasireiškia būtent netinkamu sutarčių vykdymu.

1.3.2. Priežastinis ryšys

CK 6.247 straipsnyje įtvirtinant antrąją civilinės atsakomybės sąlygą *priežastinį ryšį* nurodoma, kad *atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais skolininko civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal*

¹¹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, P.101.

¹² Ibid. P. 123.

¹³ Ibid. P. 140.

jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi skolininko veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Perfrazuojant šią normą galima pasakyti, kad priežastinis skolininko elgesio ir nuostolių ryšys reiškia, kad skolininko veiksmai (neveikimas) buvo atlikti anksčiau nei atsirado nuostolių, o atsiradę nuostoliai yra skolininko elgesio rezultatas¹⁴. Nėra reikalaujama, kad skolininko elgesys būtų vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis, priežastiniam ryšiui konstatuoti pakanka įrodyti, kad skolininko elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė.

Pagal formuojamą teismų praktiką priežastinio ryšio nustatymo civilinėje byloje procesą sąlygiškai galima padalyti į du etapus. Pirmą, nustatomas *faktinis priežastinis ryšys*, kai sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo. Antrajame etape nustatomas *teisinis priežastinis ryšys*, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo. Tam, kad būtų konstatuotas priežastinio ryšio buvimas ar nebuvimas, būtina visapusiškai analizuoti atsakovo veiksmus ir bylos faktines aplinkybes¹⁵.

LAT praktikoje taip pat teigiama, kad priežastinis ryšys leidžia išplėsti arba susiaurinti civilinės atsakomybės ribas. Teismas mano, jog neteisinga būtų jas pernelyg susiaurinti, nes tik tiesioginio priežastinio ryšio pripažinimas ne visada užtikrins tinkamą atsakomybės taikymą, tuo tarpu pernelyg platus priežastinio ryšio traktavimas nebūtų sąžiningas, nes už padarytą žalą gali būti verčiamas atsakyti asmuo, kurio neteisėti veiksmai būtų „pernelyg nutolę“ nuo neigiamų pasekmių¹⁶.

Teisės teorijoje yra žinoma nemažai priežastinio ryšio teorijų, kurios priežastinio ryšio konstatavimui išskiria skirtingus kriterijus, tačiau nei viena teorija nėra visiškai tobula ir negali pateikti absoliučiai teisingų bei neabejotinų kriterijų priežastinio ryšio egzistavimui nustatyti¹⁷. Todėl neįmanoma pateikti kokių nors receptų, kuriais vadovaujantis būtų galima neklystant pasakyti, jog konkrečiu atveju egzistuoja priežastinis ryšys.

Lietuvos CK įtvirtina *lankstaus priežastinio ryšio doktriną*, kuri leidžia teismui priežastinį ryšį nustatyti pagal atsakomybės prigimtį, bylos aplinkybes bei sąžiningumo,

¹⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. 1 leid. Vilnius: Justitia, 2003, p. 1 tomas, P. 338.

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Labtarna“ v. Trakų rajono savivaldybės administracija, Nr. 2A-1174/2010, kat. 45.4

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje B. Leskauskas ir kt. v S. Bylinskienė ir kt., Nr. 3K-3-614/2002, kat. 39.2.2.

¹⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, P. 207.

protingumo, teisingumo reikalavimus. Kaip teisingai pastebėjo profesorius V.Mikelėnas, priežastinio ryšio mechaniškai taikyti negalima, jį reikia taikyti pagal konkrečias bylos aplinkybes¹⁸. Kalbant apie priežastinį ryšį negauto pelno kontekste taip pat turi būti vadovaujama minėta taisykle.

1.3.3. *Kaltė*

Kaltė, kaip trečioji civilinės atsakomybės sąlyga, yra įtvirtinta CK 6.248 straipsnio 3 dalyje: *laikoma, kad asmuo kaltas, jeigu atsižvelgiant į prievolės esmę bei kitas aplinkybes jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina*. Toks aiškinimas atitinka teisės doktrinoje žinomą *objektyviają kaltės sampratą*, kuri reiškia tai, jog atsakymas į klausimą, žalos padaręs asmuo yra kaltas ar ne, turi būti pateikiamas jo elgesį vertinant remiantis *bonus pater familias*¹⁹ elgesio standartu. Objektvyioji kaltės samprata yra įtvirtinta ir Europos deliktų teisės principų²⁰ 4:101 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad asmens kaltė preziumuojama, kai jis tyčia ar dėl neatsargumo pažeidžia reikiamo rūpestingo elgesio standartą²¹. Profesorius V.Mikelėnas pagrįsdamas objektyvios kaltės sampratos įtvirtinimą Lietuvos teisės doktrinoje pažymėjo, kad Vakarų valstybių teisės doktrina ir teismų praktika asmens elgesiui taiko objektyvius standartus, neatsižvelgiant į žmogaus sugebėjimus, jo charakterio ypatumus, įgimtas savybes ir t.t.²². Nepaisant ganėtinai įtikinamais argumentais paremtų subjektyviosios kaltės²³ teorijų, autorė taip pat būtų linkusi pritarti objektyviosios kaltės sampratai civilinėje teisėje. Bet kokiu atveju nustatinėjant kalte, kaip civilinės atsakomybės sąlygą, yra lyginami du elgesio standartai: pirma, faktinis asmens elgesys konkrečioje situacijoje ir, antra, hipotetinis protingo, rūpestingo asmens elgesio standartas, jeigu yra šių dviejų elgesio modelių neatitiktis, turi būti konstatuota kaltė²⁴.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Lot. *bonus pater familias* – atidaus, rūpestingo, sąžiningo asmens etalonas, su kuriuo lyginant turi būti vertinamas konkretaus asmens elgesys konkrečioje situacijoje.

²⁰ Europos deliktų teisės principai <http://www.egtl.org/principles/pdf/PETL.pdf>

²¹ European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Wien/New York: Springer, 2005, P. 68.

²² MIKELĖNAS, Valentinas. Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995, P. 221.

²³ Subjektyvioji kaltė – tai vidinis asmens veiksmų vertinimas.

²⁴ MIZARAS, Vytautas. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007, P. 61.

Kalbant apie kaltės, kaip civilinės atsakomybės sąlygos, būtinumą, verta paminėti, jog Lietuvos CK įtvirtina sąžiningumo prezumpciją: asmens veiksmai laikomi teisėtais, kol neįrodyta kitaip. Įrodžius skolininko veiksmų nesąžiningumą, t.y. neteisėtumą, pradeda veikti *kaltės prezumpcija*. Šių prezumpcijų buvimas sąlygoja kreditoriaus ir skolininko įrodinėjimo dalykų pasiskirstymą – kreditoriui tenka skolininko veiksmų neteisėtumo įrodinėjimo našta, tuo tarpu skolininkas privalo įrodyti savo kaltės nebuvimą.

Dar vienas su kalte susijęs aspektas yra *kaltės formų* – tyčios ir neatsargumo – išskyrimas. Civilinei atsakomybei atsirasti kaltės forma paprastai neturi reikšmės, ji reikšminga sprendžiant atsakomybės dydžio sumažinimo, atleidimo nuo atsakomybės ir kitus klausimus²⁵. Šis teiginys grindžiamas CK 6.252 straipsnio 1 dalimi, kuri nurodo, jei žala padaryta dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, šalių susitarimas netaikyti civilinės atsakomybės už žalą ar riboti jos dydį negalioja.

Kaltės įtaka civilinės atsakomybės dydžiui (atlygintinos žalos apimčiai) nustatyta CK 6.259 ir 6.282 straipsniuose. Pirmajame²⁶ iš šių straipsnių teigiama, kad esant abiejų šalių kaltei, skolininko atsakomybė atitinkamai gali būti sumažinama arba jis gali būti visiškai atleistas nuo atsakomybės. Antrasis²⁷ straipsnis nukentėjusiojo kaltės dydį taip pat laiko pagrindu, suteikiančiu teisę teismui sumažinti atlygintinos žalos dydį ar net atmesti reikalavimą.

Atsižvelgiant į tai, kad išsamus kaltės nagrinėjimas nėra šio darbo tikslas, svarbiausi kaltės aspektai vertinant žalos, pasireiškiančios negautu pelnu, atlyginimą, bus atskleisti nagrinėjant šio magistrinio darbo tema aktualią teismų praktiką.

1.3.4. Žala ir nuostoliai kaip ketvirtoji sąlyga. Jų santykis.

Ketvirtąją civilinės atsakomybės sąlyga įvardijama *žala ir nuostoliai*. Siekiant išvengti teisinės terminijos painiavos, autorės nuomone, reikėtų apibrėžti minėtų sąvokų reikšmę.

²⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. 1 leid. Vilnius: Justitia, 2003. 1 tomas, P. 339.

²⁶ „Kreditoriaus kaltė“

²⁷ „Atsižvelgimas į nukentėjusiojo asmens kaltę ir padariusio žalą asmens turtinę padėtį“

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne²⁸ „nuostolis“ (angl. *damages*) įvardijamas kaip (1) materialinė žala, (2) praradimas, netekimas, tuo tarpu „žala“ (angl. *damage*) - kaip nuostolis. Taigi bendrinėje kalboje šios sąvokos laikytinos sinonimais²⁹.

Lietuvos CK žala ir nuostoliai apibrėžti 6.249 straipsnio 1 dalyje. Ši norma nurodo, kad *žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų, o nuostoliai yra pinigine žalos išraiška.*

Atsižvelgiant į tai, kad šiuolaikinė Lietuvos teisės doktrina kuriama ir tobulinama remiantis tarptautiniais dokumentais bei užsienio valstybių patirtimi, tikslinga paminėti kaip nagrinėjamos sąvokos apibūdinamos minėtuose šaltiniuose.

Šveicarijos civilinės teisės doktrina žalą apibrėžia kaip asmens turtinės padėties pablogėjimą prieš jo valią³⁰, Austrijos civilinio kodekso 1293 str. žalą apibūdina kaip bet koki pakenkimą, padarytą individo turtui, teisei ar jo asmeniui. Bendrosios teisės³¹ doktrinoje žala nusakoma kaip neteisėto veiksmo rezultatas, turto sužalojimas, sunaikinimas, jo vertės sumažėjimas, asmens reputacijos, garbės ar autoriteto pakenkimas³². 1985 m. liepos 25 d. Europos Sąjungos Direktyvos Nr. 85/374 9 straipsnis žalą laiko asmens mirtį ar sužalojimą, turto sunaikinimą ar sugadinimą. Europos deliktų teisės principų³³ 2:101 straipsnyje žala apibūdinama kaip materialus arba nematerialus teisės saugomų interesų pažeidimas³⁴, o 10:101 straipsnyje nuostoliai apibrėžiami kaip pinigine kompensacija nukentėjusiajam, siekiant atstatyti jį į padėtį, kurioje jis būtų buvęs, jei žala jam nebūtų padaryta (tiek, kiek tai gali kompensuoti pinigai)³⁵. Taip pat nuostolius apibrėžia ir Europos sutarčių teisės principų³⁶ 9:502 straipsnis.

Verta paminėti ir naujausią šaltinį – Bendros pagrindų sistemos projektą - Europos civilinį kodeksą (angl. Draft Common Frame of Reference (European civil code)³⁷. Šio

²⁸ KEINYS, Stasys. ir kt. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 445.

²⁹ LYBERIS, Antanas *Sinonimų žodynas*. Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002. P. 291, 570.

³⁰ DESSEMONTET, Francois; ANSAY, Tugrul, *Introduction to Swiss Law*, Kluwer Law International; 3rd edition, 2004, P. 127.

³¹ Angl. *Common law*, Anglosaksų valstybėse galiojanti teisė, kurios pagrindinis šaltinis teismo precedentas

³² RADIN, Max; *Radin Law Dictionary*, Oceana Pub., Inc. N. Y., 1966, P. 82.

³³ <http://www.egtl.org/principles/pdf/PETL.pdf>

³⁴ “Damage requires material or immaterial harm to a legally protected interest”.

³⁵ “Damages are a money payment to compensate the victim, that is to say, to restore him, so far as money can, to the position he would have been in if the wrong complained of had not been committed”.

³⁶ Europos sutarčių teisės principai

http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm

³⁷ http://webh01.ua.ac.be/storme/2009_02_DCFR_OutlineEdition.pdf

dokumento priede pateiktuose sąvokų apibrėžimuose „žala“ yra įvardyta kaip bet koks žalingo poveikio rezultatas³⁸, o „nuostoliai“ – kaip pinigų suma, kurią asmuo turi teisę gauti arba kurią teismas gali priteisti kaip kompensaciją už konkretų pažeidimą³⁹.

Pateikti apibrėžimai įrodo, kad civilinėje teisėje nagrinėjamos sąvokos nėra sinonimai, žala įvardyta kaip nukentėjusiojo turtinio ar kitokio intereso pažeidimas, o nuostoliai – pažeidimo įvertinimas pinigais, Žala laikytina platesne sąvoka nei nuostoliai, dėl šios priežasties šių sąvokų tapatinti nederėtų. Nagrinėjant negautą pelną kaip žalos rūšį bei kalbant apie ketvirtąją civilinės atsakomybės sąlygą, bus turima omenyje žala, o „nuostolių“ terminas bus vartojamas kaip piniginis žalos ekvivalentas.

2. Žalos bruožai

Remiantis jau minėta civilinės atsakomybės funkcija kompensuoti dėl civilinės prievolės nevykdymo patirtus nukentėjusiojo nuostolius, pasakytina, kad žala yra *būtina civilinės teisinės atsakomybės sąlyga*, nes nesant žalos civilinės atsakomybės teisinis santykis taptų beprasmiškas ir neįmanomas.

Profesoriaus V. Mikelėno nuomone, apie žalą, kaip apie civilinės atsakomybės atsiradimo sąlygą, galima kalbėti tik tuo atveju, jeigu žala padaryta *teisės ginamoms ir saugomoms vertybėms, objektams ar interesams*⁴⁰. Bet kokios rūšies žala bus laikoma civilinės atsakomybės sąlyga tik tuo atveju, kai ji bus padaryta tiems objektams, interesams ar toms vertybėms, kurias gina ir saugo teisė. Jeigu asmuo patyrė praradimus to objekto, kurio teisė negina ir nesaugo, teisine prasme žalos nebus. Pavyzdžiui, Lietuvoje prostitutės dėl delikto negautos pajamos nebus pripažįstamos netiesiogine žala, nes mūsų teisė tokias pajamas laiko neteisėtomis⁴¹. Doktrinoje sutinkama nuomonių, jog, deliktu padarius žalos tokia veikla užsiimančio asmens sveikatai, žala reikėtų pripažinti ne negautas pajamas, o apskritai darbingumo sumažėjimą. Autorės nuomone, tokiu atveju iškiltų absoliučios asmens gyvybės ir sveikatos apsaugos ir teisės principo, jog iš neteisės negali atsirasti teisė (lot. *Ex injuria jus non oritur*), antinomija⁴². Atsižvelgiant į ribotą šio

³⁸ “Damage“ means any type of detrimental effect.

³⁹ “Damages” means a sum of money to which a person may be entitled, or which a person may be awarded by a court, as compensation for some specified type of damage.

⁴⁰ MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, P. 142.

⁴¹ Ibid.

⁴² <http://www.zodynas.lt/tarptautiniu-zodziu/A/antinomija>

darbo apimtį bei tai, kad vienos iš minėtų vertybių prioriteto pagrindimas yra labai platus ir prieštaringas klausimas, kurio šio darbo tema neapima, šiame darbe šiuo klausimu išsamiau nepasisakoma, tačiau trumpai paminėtina, kad remiantis tuo, jog finansinio pobūdžio interesai yra žemesnėje teisės ginamų vertybių skalės vietoje nei asmeniniai, autorė būtų linkusi pritarti nuomonei, jog minėtu atveju žala turėtų būti pripažįstamas darbingumo sumažėjimas.

Mažiau prieštaringas pavyzdys būtų neteisėtai laikomų tabako gaminių vagystės atvejis, kai tabako gaminių vertė nebus pripažinta realiaja žala, o pajamos, kurias tikėtasi gauti tabako gaminius pardavus, nebus pripažintos netiesiogine žala. Kitaip tariant, asmuo, neteisėtai laikęs tabako gaminius, apskritai nebus pripažįstamas patyrusiu žala.

Be to žala kaip civilinės atsakomybės sąlyga atsiras tik tuomet, kai žala padaryta *konkrečiam subjektui*⁴³. Tik tuo atveju kai yra subjektas, turintis teisę reikalauti žalos atlyginimo, žala bus civilinės atsakomybės sąlyga ir apskritai egzistuos civilinės teisės prasme. Pavyzdžiui, sunaikinus šeimininkų turtą, civilinė atsakomybė neatsiras, nebus nei tiesioginės, nei netiesioginės žalos, nes nėra ją patyrusio asmens.

Nors žala siejama ne su ekonomine objekto verte, o su teisės ginamomis vertybėmis, taikant civilinę atsakomybę *žalos atlyginimas visada yra turtinis*. Žalos turinys visais atvejais yra ekonominis, nepriklausomai nuo to, kokia žala buvo padaryta.

Apibendrinant žalos sampratą paminėtini teisės teorijoje išskirti žalos požymiai: žala tai poveikis asmeninėms ar/ir turtinėms vertybėms, kuris padaromas neteisėtais veiksmais; poveikio rezultatas nukentėjusiajam yra neigiamas, jį galima įvertinti turtine išraiška, o su visais šiais juridiniais faktais įstatymas sieja prievolę atlyginti žalą⁴⁴.

3. *Žalos rūšys*

Teisės doktrinoje žala klasifikuojama remiantis tam tikrais kriterijais. Siekiant dar tiksliau apibūdinti žalą kaip bendrąjį šio darbo objektą bei išsiaiškinti negauto pelno vietą žalos klasifikacijos sistemoje, šioje darbo dalyje išskiriamos ir trumpai aptariamoms žalos rūšys.

⁴³ Ibid. P. 143

⁴⁴ AMBRASIENĖ, D., BARANAUSKAS, E. ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vadovėlis. MRU. Vilnius, 2004, P. 191.

Pagal sužalotos/prarastos vertybės pobūdį arba tai, kokiam objektui žala padaroma, žala gali būti dviejų rūšių: *žala asmeniui* (gyvybės atėmimas, psichinės ar fizinės sveikatos sužalojimas, garbės ar orumo pažeminimas ir kt.) ir *žala turtui* (daikto sunaikinimas, sugadinimas, jo vertės sumažinimas).

Pagal žalos prigimtį skiriama *turtinė* ir *neturtinė žala*. Turtinė žalos atveju nukenčia asmens ekonominiai interesai. Tuo tarpu neturtinio pobūdžio žala padaroma asmeninėms arba neturtinėms vertybėms ir pasireiškia kaip dvasinio pobūdžio netektys.

Pagal žalos kompensavimo galimybę žala gali būti *visiškai kompensuojama* ir *iš dalies kompensuojama*. Žala turtui paprastai visais atvejais gali būti kompensuojama visiškai, tuo tarpu neturtinė (moralinė) žala visuomet kompensuojama tik iš dalies, kadangi jos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais.

Ir galiausiai pagal neteisėto veikimo ir žalos santykį, arba pagal tai, ar žala pasireiškia materialijų vertybių sunaikinimu (jų vertės sumažinimu) ar jų negavimu (sutrukdytu gauti) išskiriama *tiesioginė* (*reali žala arba pozityvūs nuostoliai*) ir *netiesioginė žala* (*negauta nauda, negautos pajamos arba dar kitaip negatyvūs nuostoliai*)⁴⁵.

Tiesioginė žala yra tiesioginis neteisėtos veikos rezultatas, kuris atsiranda iš karto asmeniui betarpiškai veikiant objektą, pavyzdžiui, sukėlus gaisrą gamykloje, ir pasireiškiantis turto sugadinimu ar neturtinėms vertybėms padaroma žala. Atitinkamai tiesioginiai nuostoliai yra žalingų pasekmių tiesiogiai nulemtos ir dėl to būtinos išlaidos žalai pašalinti. Tiesioginiais nuostoliais teismų praktikoje pripažįstamos ir išlaidos, skirtos pažeistai teisei grąžinti į padėtį, buvusią iki teisės pažeidimo.

Tuo tarpu *netiesioginė žala*, arba negautos pajamos, yra tie neteisėtų veiksmų nulemti praradimai, kurie atsiranda dėl žalos padarymo pagrindiniam objektui, naudojamam pajamoms gauti (o ne pati jam padaryta žala). Vadinasi, gaisro gamykloje atveju tos pajamos, kurios esant normaliai gamyklos veiklai buvo gaunamos, o per gamyklos remonto laikotarpį gaunamos nebus, ir bus laikomos netiesiogine žala. Taigi, netiesioginė žala atsiranda kaip tiesioginės žalos papildomas rezultatas ir ją galima suvokti kaip sutrukdytą būsimum turtui padidėti.

Rusijos teisės vadovėlyje⁴⁶ netiesioginė žala vadinama neįvykusiu nukentėjusiojo asmens turto padidėjimu arba kitaip negauta nauda, į kurią įskaičiuojamas negautas

⁴⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. 1 leid. Vilnius: Justitia, 2003. 1 tomas, P. 342.

⁴⁶ СЕРГЕЕВ, А. П., ТОЛСТОЙ, Ю. К. Гражданское право. Том 1. Учебник. Издание пятое, переработанное и дополненное, 2000, «ПБОЮЛ Л.В. Рожников», P.539

pelnas, kurį nukentėjęs asmuo būtų gavęs, jei jo teisės nebūtų buvusios pažeistos⁴⁷. Taigi, jei dėl nuomininko kaltės sudegė jo nuomojamas sodo namelis, tai nuomotojo nuostoliai susideda iš atstatomojo remonto (realių nuostolių) ir per remonto laiką negautų nuomos mokesčių (negauto pelno).

Atrodytų akivaizdu, kad neteisėtas sutrukdytas turtui padidėti kaip netiesioginė žala visuomet bus žala turtui. Kita vertus, nepaneigtina, kad netiesioginė žala gali kilti (ir dažnai kyla) ir iš žalos asmeniui. Pavyzdžiui, padaryta žala asmeniui gali lemti tai, jog dėl šios žalos asmuo negaus tam tikrų pajamų, kurias būtų gavęs, jei nebūtų buvę žalos. Kyla klausimas, ar šiuo atveju netiesioginė žala turi būti suprantama kaip žalos asmeniui sudedamoji dalis, ar vis dėlto kaip atskira žalos rūšis – žala turtui. Tinkamesnis atsakymas tikriausiai būtų pastarasis, nes negautos pajamos šiuo atveju vertintinos kaip netiesioginė žala turtui, sąlygota žalos asmeniui. Taigi, remiantis objekto kriterijumi, netiesioginės žalos objektas visuomet bus turtas, kuriam neteisėtai sutrukdyta padidėti, todėl netiesioginė žala įvardijama kaip žala turtui ar sudedamoji tokios žalos dalis.

Atkreiptinas dėmesys, jog kartais negautos pajamos gali būti ir tiesioginė žala. Pavyzdžiui, asmuo ne vietoje pastato automobilį, taip užblokuodamas taksi automobilį, dėl ko taksistas praranda tam tikro laiko pajamas. Šiuo atveju negautos pajamos yra tiesioginė žala, kurią tiesiogiai sąlygoja neteisėti veiksmai. Kaip bebūtų, Lietuvoje negautos pajamos laikomos netiesiogine žala.

Netiesioginių nuostolių grupei priskiriama negauta nauda, negautos pajamos (CK 6.249 str. 1 d.), išlaidos, skirtos žalos prevencijai, žalai sumažinti (CK 6.249 str. 4 d. 1 p.), išlaidos, susijusios su žalos įvertinimu (CK 6.249 str. 4 d. 2 p.), nuostolių išieškojimu ne teismo tvarka (CK 6.249 str. 4 d. 3 p.), dėl nesąžiningų derybų atsirandanti prarastos galimybės pinigine vertė (pastarosios rūšies Lietuvos CK neįtvirtina, tačiau šiuo klausimu yra gausi Lietuvos ir užsienio teismų praktika, prarasta galimybė (angl. lost opportunity) yra įtvirtinta Tarptautinio privatinės teisės unifikavimo instituto (angl. *International Institute for the Unification of Private Law* – UNIDROIT) parengtų Tarptautinių komercinių sutarčių principų (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts⁴⁸) 2.1.15 straipsnyje. Pažymėtina, jog UNIDROIT principai įtvirtina bendrąsias tarptautinių komercinių sutarčių taisykles, todėl jais gali būti remiamasi, kai šalių sudarytą sutartį reikia interpretuoti remiantis bendraisiais teisės principais).

⁴⁷ Rusijos Federacijos civilinio kodekso 15 straipsnio 2 punktas, <http://www.gk-rf.com/>

⁴⁸ <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>

4. *Negautos pajamos ar negautas pelnas?*

Atkreipiamas dėmesys, kad apibūdinant negautą pelną kaip žalos rūšį skirtingose valstybėse vartojami skirtingi terminai. Lietuvoje vartojamas terminas „negautos pajamos“ (CK 6.249 str. 1 d.), o Vakarų Europos valstybių teisėje terminas „negautas pelnas“ (angl. lost profit; vok. entgangener gewinn (Vokietijos CK 252 str., Austrijos CK 1293 str.⁴⁹). Autorės nuomone, atsižvelgiant į bendrinės kalbos, kitų mokslo sričių terminų apibrėžimus bei šios žalos rūšies paskirtį civilinėje teisėje, derėtų išsiaiškinti, ar negautos pajamos ir negautas pelnas yra tapačios sąvokos.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas⁵⁰ nurodo, kad *pajamos* tai gaunamos lėšos, o *pelnas* – tai gaunamos pajamos, atskaičius išlaidas.

Ekonomikoje *pajamos* yra bendras turto padidėjimas arba visos grynosios įplaukos iš asmens veiklos, o *pelnas* bendriausiu požiūriu – teigiamas skirtumas, kuris atsiranda, kai bendrosios pajamos yra didesnės už veiklos bendrąsias sąnaudas tam tikro laikotarpio pabaigoje⁵¹. Akivaizdu, kad tiek bendrinėje kalboje, tiek ekonomikoje šios dvi sąvokos neatsiejamai susijusios, tačiau nelaikytinos sinonimais.

Lietuvos CK, įtvirtindamas negautų pajamų sąvoką, nepateikia nei šio instituto sampratos, nei jam būdingų požymių. Teisės doktrinoje sutinkama nuomonių, jog negautomis pajamomis teisėje laikytina turtinė nauda, kurios nukentėjusysis žalą sukėlusiu veiksmu metu dar nebuvo gavęs, tačiau kuri būtų gauta, jeigu nebūtų buvę žalą sukėlusiu veiksmu⁵². Kitaip tariant, negautos pajamos yra praradimai, atsirandantys dėl žalos padarymo pagrindiniam objektui, kuris yra naudojamas pelnui, pajamoms gauti⁵³. Taigi negautos pajamos tai pelnas, kurį asmuo būtų gavęs, jei būtų nebuvę neteisėtų veiksmų.

Vertinant teisinį negautų pajamų terminą lyginamuoju aspektu, tinkamas pavyzdys, autorės nuomone, yra jau minėti UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principai. Svarbiausios su nuostolių atlyginimu susijusios nuostatos yra numatytos šių principų 7.4.2 straipsnyje, kuriame teigiama, kad nukentėjusioji šalis turi teisę ne tik į nuostolių, kurie atsirado dėl netinkamo kitos sutarties šalies elgesio, bet ir į negauto

⁴⁹ Denis Barrelet, Will Egloff, op. Cit. 66, Art. 62, Rdn. 13; Theo Guhl, op.cit. 193, S. 67.

⁵⁰ <http://www.lki.lt/dlkz/>

⁵¹ Žr. Wörterbuch kaufmännischer Begriffe. Köln: Serger Medien, 2000. S. 100, 107.

⁵² MIZARAS, Vytautas, *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 114–115. 11

⁵³ MIKELĖNAS, Valentinas *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995. P. 144.

pelno, kaip sutarties neįvykdymo pasekmės, atlyginimą⁵⁴. UNIDROIT principų komentare⁵⁵ rašoma, kad nuostolių sąvoką reikėtų aiškinti plačiaja prasme. Nuostoliai gali apimti ir nukentėjusios šalies turto sumažėjimą, ir jos išsipareigojimų padidėjimą. Negautas pelnas, arba netiesioginiai nuostoliai, yra nauda, kurią nukentėjusioji šalis būtų gavusi, jei sutartis būtų buvusi įvykdyta tinkamai. Ši nauda dažniausiai neapibrėžta, todėl ji gali įgauti prarastos galimybės (angl. *loss of a chance*) formą⁵⁶. Iš to, kas nurodyta, akivaizdu, jog UNIDROIT principuose pateiktos žalos atlyginimo nuostatos įtvirtina būtent negauto pelno sąvoką.

Dar vienas paminėtinas dokumentas – tai Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (angl. United Nations Commission on International Trade Law - UNCITRAL) parengta konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių⁵⁷, kurios V skyriaus⁵⁸ II-ojo skirsnio⁵⁹ 74 straipsnio vertime į lietuvių kalbą⁶⁰ nurodyta, kad nuostoliai dėl sutarties pažeidimo vienos iš šalių sudaro sumą, lygią tai žalai, įskaitant *negautas pajamas*, kurią patyrė kita šalis dėl sutarties pažeidimo. Tokie nuostoliai negali viršyti žalos, kurią sutartį pažeidusi šalis numatė ar turėjo numatyti sutarties sudarymo momentu, kaip galimą sutarties pažeidimo pasekmę, atsižvelgiant į tuos faktus ir dalykus, apie kuriuos ji tada žinojo ar turėjo žinoti.“ Manytina, kad toks nuostatos vertimas į lietuvių kalbą nėra tikslus, nes tas pats šio dokumento tekstas originalo, t.y. anglų, kalba⁶¹ skamba taip: „žalą, kurią dėl vienos sutarties šalies sutarties pažeidimo patyrė kita sutarties šalis, sudaro patirtų nuostolių dydžio suma, įskaitant *negautą pelną* (angl. *loss of profit*), kaip sutarties pažeidimo pasekmę⁶².

⁵⁴ Article 7.4.2. (Full compensation). The aggrieved party is entitled to full compensation for harm sustained as a result of the non-performance. Such harm includes both any loss which it suffered and any gain of which it was deprived, taking into account any gain to the aggrieved party resulting from its avoidance of cost and harm.

⁵⁵ Official Comments of UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>

⁵⁶ Official Comments of UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>

⁵⁷ <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/sales/cisg/V1056997-CISG-e-book.pdf>

⁵⁸ „Bendros pirkėjo ir pardavėjo prievolėms taikomos nuostatos“

⁵⁹ „Nuostoliai“

⁶⁰ Valstybės Žinios, 1995.12.15, Nr.: 102, Publ. Nr.: 2283.

⁶¹ Section II. Damages. Article 74. Damages for breach of contract by one party consist of a sum equal to the loss, including loss of profit, suffered by the other party as a consequence of the breach. Such damages may not exceed the loss which the party in breach foresaw or ought to have foreseen at the time of the conclusion of the contract, in the light of the facts and matters of which he then knew or ought to have known, as a possible consequence of the breach of contract.

⁶² Neoficialus, magistrinio darbo autorės pažodinis teksto vertimas iš anglų kalbos.

Ir galiausiai naujausio šaltinio, jau minėto Europos civilinio kodekso 3:702 straipsnyje⁶³ numatyta, jog prievolės neįvykdymu sukelti nuostoliai apima kreditoriaus patirtus praradimus bei pelną, kurį jam buvo sutrukdyta gauti⁶⁴.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta aptariant negautų pajamų ir negauto pelno sąvokas, galima daryti išvadą, jog tarptautiniuose dokumentuose originalo kalba vartojama sąvoka „negautas pelnas“, o šių dokumentų vertimuose į lietuvių kalbą bei Lietuvos teisės aktuose – „negautos pajamos“. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad pagal Lietuvos ir užsienio teismų praktiką nukentėjusiajam yra priteisiamas ne visas turtas, kurį nukentėjusysis turėjo gauti, jeigu pažeidėjas nebūtų pažeidęs teisės, o tik ta suma, kuria būtų padidėjęs nukentėjusiojo turtas, t. y. nukentėjusiajam yra priteisiamos grynosios negautos pajamos, apskaičiuojamos atskaičius mokesčius ir kitas išlaidas, manytina, kad Lietuvos CK taip pat turėtų būti įtvirtinta „negauto pelno“ sąvoka.

Nepaisant to, kad autorė įstatyme įtvirtintą „negautų pajamų“ sąvoką siūlo pakeisti „negauto pelno“ sąvoka, šiame darbe remiantis Lietuvos Respublikos CK bei cituojant teismų praktiką, bus neišvengiamai vartojama ir „negautų pajamų“ sąvoka.

5. *Žalos dydžio nustatymas ir negauto pelno atlyginimas*

5.1. *Visiško nuostolių atlyginimo principas*

Remiantis tuo, kad bet kokios žalos atlyginimo funkcija yra kompensacinė, Lietuvos Respublikos CK 6.251 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtintas *visiško nuostolių atlyginimo* (lot. *restitutio in integrum*) principas, kuris reiškia, kad nukentėjusįjį būtina gražinti į *status quo* – tokią padėtį, kokia būtų buvusi nepadarius jam žalos⁶⁵ arba kitaip tariant nukentėjusiajam turi būti atlyginta žala, tiesioginės ir netiesioginės išlaidos bei negautos pajamos, tiksliai įvertinti pinigais. Jau minėtame UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principų 7.4.2. straipsnyje⁶⁶ teigiama, kad nukentėjusioji šalis turi teisę į visišką nuostolių, kurie atsirado kaip sutarties pažeidimo pasekmė, atlyginimą.

⁶³ „Žalos atlyginimo dydis“

⁶⁴ 3:702: General measure of damages. The general measure of damages for loss caused by non-performance of an obligation is such sum as will put the creditor as nearly as possible into the position in which the creditor would have been if the obligation had been duly performed. Such damages cover loss which the creditor has suffered and gain of which the creditor has been deprived.

⁶⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. 1 leid. Vilnius: Justitia, 2003. 1 tomas, P. 343.

⁶⁶ <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>

Pagrindinis šiuose principuose įtvirtintas su nuostolių atlyginimu susijęs siekis - apginti nukentėjusiojo lūkesčių interesą⁶⁷, kuris gali būti apgintas tik suteikiant galimybę priteisti negautas pajamas.

Teisės doktrinoje aiškinant visiško nuostolių atlyginimo principo turinį nurodoma, jog nukentėjusysis neturi atsidurti nei geresnėje, nei blogesnėje padėtyje, kuri buvo iki jo teisių pažeidimo⁶⁸. Priešingu atveju (nukentėjusiajam atlyginus daugiau nei padaryta žalos) šis principas pažeidžiamas ir paneigiama civilinės teisės esmė, nes civilinė atsakomybė tokiu atveju atlieka ne tik kompensavimo, bet ir baudimo funkciją⁶⁹. Kadangi Lietuvoje asmeniui taikant civilinę atsakomybę, baudimo funkcija nepripažįstama⁷⁰, darytina išvada, jog nukentėjusiajam asmeniui atlyginus daugiau nei jam padaryta žalos, tarp šalių susiklosto nauji – nepagrįsto praturtėjimo teisiniai santykiai⁷¹. Kita vertus, atlyginus nukentėjusiajam asmeniui mažiau nei jam padaryta žalos, nagrinėjamas principas taip pat būtų pažeistas, nes civilinė atsakomybė ne visiškai atliktų kompensavimo funkciją⁷².

Apibendrinant galima pasakyti, jog visiško nuostolių atlyginimo paskirtis yra atsakingam už padarytą žalą asmeniui (skolininkui) atlyginus tiesioginius ir (arba) netiesioginius nuostolius, gražinti šalis į iki teisės pažeidimo buvusią padėtį, *adekvačiai kompensuojant* nukentėjusiam asmeniui (kreditoriui) jo patirtą nuostolių dydį⁷³.

5.2. Visiško žalos atlyginimo ribojimas

Nors asmeniui padarytos žalos atlyginimas neabejotinai vertintinas kaip esminė asmens teisių bei laisvių materialinė garantija⁷⁴, reikia atkreipti dėmesį, kad visiško

⁶⁷ *Lūkesčių interesas (angl. expectation interest)* – nukentėjusiojo gražinimas į padėtį, lyg sutartis būtų visiškai įvykdyta, be jo užsienio šalių teisės doktrinoje yra žinomas *pasitikėjimo interesas (angl. reliance interest)* – nukentėjusiojo gražinimas į padėtį, lyg sutartis išvis nebūtų sudaryta, bei *restitucinis interesas (angl. restitution interest)* – neteisėtai gautos naudos išieškojimas, draudžiantis nepagrįstą praturtėjimą.

⁶⁸ NORKŪNAS, A., SELELIONYĖ-DRUKTEINIENĖ, S. *Civilinės atsakomybės praktikumas. Mokomasis leidinys*. Vilnius: MRU, 2008. P. 43.

⁶⁹ MIKELĖNAS, Valentinas ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 346.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Atsižvelgiant į ribotą darbo apimtį, nepagrįsto praturtėjimo teisiniai santykiai darbe aptariamai nebus.

⁷² MIKELĖNAS, Valentinas ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 346.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *Valstybės turto fondas v. UAB „Bandužiai“*, Nr. 3K-3-1177, kategorija 39.2.3; 39.2.4; 39.6.1; 40.10.

⁷⁴ BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Antrasis leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 348.

nuostolių atlyginimo principas, kaip ir dauguma kitų teisės principų, nėra absoliutus. Šio principo išimtis numato įstatymai (ribota civilinė atsakomybė gali būti nustatyta tiek CK (pvz. CK 6.251 str. 2 d.⁷⁵), tiek specialiuose įstatymuose, tiek tarptautinėse sutartyse⁷⁶) arba jos gali būti nustatomos sutartimis.

UNIDROIT principuose, paneigiant visiško nuostolių atlyginimo principo absoliutumą, taip pat numatyti veiksniai, ribojantys nuostolių priteisimą. Pavyzdžiui, 7.4.7. straipsnis riboja teisę į nuostolių atlyginimą, jei atsakovas pats prisidėjo prie jų atsiradimo⁷⁷. UNIDROIT principai taip pat riboja nuostolių priteisimą, atsižvelgiant į šių nuostolių tikrumą ir numatomumą. Nuostoliai, įskaitant būsimus nuostolius, yra kompensuojami tik tuomet, jei yra tenkinamas tikrumo reikalavimas⁷⁸. 7.4.4. straipsnyje nurodyta, kad sutartį pažeidusi šalis yra atsakinga tik už tuos nuostolius, kurie buvo numatyti arba galėjo būti numatyti sutarties sudarymo momentu. Reikia pastebėti, kad numatomumo reikalavimas visada yra šalia tikrumo reikalavimo, todėl nukentėjusiojo reikalaujami nuostoliai turi atitikti abu šiuos kriterijus. Ieškovas turi įrodyti, kad „buvo numatyta, kad nuostoliai tikrai atsiras dėl tokio pobūdžio pažeidimo“.

5.3. Nuostolių sumažinimo doktrina

Be kita ko visiško nuostolių atlyginimo principas turi būti derinamas su *nuostolių sumažinimo doktrina*, kuri sako, kad nukentėjusysis privalo kiek įmanydamas stengtis, kad išvengtų nuostolių arba neleistų jiems padidėti. Pavyzdžiui, teismas gali sumažinti nuostolių sumą, jeigu nustato, kad kreditorius nesiėmė visų priemonių nuostoliams sumažinti ir taip prisidėjo prie nuostolių padidėjimo⁷⁹.

⁷⁵ „Teismas, atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinių ir sunkių pasekmių.“

⁷⁶ plačiau žr. MIKELĖNAS, Valentinas ir kt. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003. P. 346–347

⁷⁷ „Kai žala atsirado dėl nukentėjusiosios šalies veiksmų, aplaidumo ar dėl kitų veiksnių, dėl kurių buvimo nukentėjusioji šalis prisiėmė riziką, nuostoliai turi būti mažinami tiek, kiek šie paminėti veiksniai prisidėjo prie nuostolių atsiradimo, taip pat nepamirštant atsižvelgti ir į sutarties šalių elgesį.“

⁷⁸ Official Comments of UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts // <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimo Nr. 27 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“ 17 punktas.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta aptariant visiško nuostolių atlyginimo principą, akivaizdu, jog nėra nustatyta konkrečių visais atvejais taikytinų žalos atlyginimo dydžių, todėl kiekvienu atveju žalos atlyginimo dydis nustatomas atsižvelgiant į:

- 1) šalių susitarimą dėl civilinės atsakomybės apribojimo (CK 6.252 str.);
- 2) civilinės atsakomybės netaikymą iš dalies arba visišką atleidimą nuo civilinės atsakomybės (CK 6.253 str.);
- 3) kreditoriaus kaltę (CK 6.259 str.);
- 4) nukentėjusiojo kaltę (CK 6.259 str.1 d.);
- 5) žalą padariusio asmens turtinę padėtį (CK 6.282 str. 3 d.).

Taigi, teismas skolininko pareigą atlyginti žalą nustato tik įvertinęs visas išvardintas aplinkybes bei „realumo“ kriterijų netiesioginės žalos atveju.

5.4. Žalos atlyginimo formos

Taikant civilinę atsakomybę kaip vieną iš teisės gynybės būdų yra įmanomos dvi žalos atlyginimo formos – žalos atlyginimas natūra arba nuostolių (piniginės žalos išraiškos) atlyginimas. CK 6.281 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad priteisdamas žalos atlyginimą teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, įpareigoja atsakingą už žalą asmenį atlyginti ją natūra (pateikti tos pačios rūšies ir kokybės daiktą, pataisyti sužalotą daiktą ir pan.) arba visiškai atlyginti padarytus nuostolius. Lietuvos teisės doktrinoje pripažįstama, kad civilinės atsakomybės kompensavimo funkcijos prigimtį labiausiai atitinka žalos atlyginimas natūra, pavyzdžiui, kai vietoj sugadinto daikto nukentėjusiajam perduodamas kitas tokios pat kokybės daiktas arba pataisomas sugadintas daiktas. Profesorius V. Mizaras teigia, kad žalos atlyginimas natūra optimaliau patenkina nukentėjusiojo interesus, palengvina pažeidėjui vykdyti pareigą atlyginti žalą, taip pat tiek teismui, tiek šaliai nereikia atlikti dažnai sudėtingo nuostolių skaičiavimo ir įrodinėti jų dydžio⁸⁰. Tačiau šis būdas ne visuomet galimas, todėl dažniausiai žala atlyginama priteisiant nuostolius. Kokių būdu žala bus atlyginama priklauso nuo daugelio priežasčių – nukentėjusiojo pasirinkimo, žalos pobūdžio, žalos padariusio asmens galimybių atlyginti ją vienu ar kitu būdu ir panašiai. Žala gali būti atlyginama ir derinant abu būdus, pavyzdžiui, kai kurios sugadinto daikto dalys pakeičiamos naujomis, o likusi žala kompensuojama pinigais. Vis dėlto atsižvelgiant į jau teoriniame lygmenyje atskleisto

⁸⁰ MIZARAS, Vytautas. *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 100.

negauto pelno instituto specifiką, akivaizdu, kad negauto pelno kompensacija galima tik pinigės išraiškos atlyginimu.

5.5. Žalos atlyginimo dydžio nustatymas

CK 6.249 straipsnio 4 dalis numato, jog be tiesioginių nuostolių ir netiesioginių nuostolių, į nuostolius įskaičiuojamos tokios išlaidos:

1. Protingos išlaidos, skirtos žalos prevencijai ar jai sumažinti, pavyzdžiui, gaisro, kurį sukėlė žalos padaręs asmuo, gesinimo išlaidos;
2. Protingos išlaidos, susijusios su civilinės atsakomybės ir žalos įvertinimu; jeigu žalai įvertinti reikia specialių žinių, būtina atlikti tam tikrus skaičiavimus, matavimus ir panašiai, nukentėjusysis, siekdamas įrodyti jos dydį, gali turėti papildomų išlaidų, pavyzdžiui, žalos dydžiui nustatyti yra priverstas samdyti ekspertus. Tokios išlaidos, jiegu tikrai buvo būtinos ir neišvengiamos, taip pat laikomos nuostoliais ir turi būti atlyginamos. Neprotingas išlaidas (pvz., nukentėjusiajam žalos dydžiui nustatyti nusamdžius kelis ekspertus, nors tą patį galėjo padaryti ir vienas ekspertas) teismas, remdamasis protingumo kriterijumu, sumažina⁸¹;
3. Protingos išlaidos, susijusios su nuostolių išieškojimu ne teismo tvarka (tam tikrais atvejais įstatymai gali nustatyti privalomą ikiteisminę tvarką žalai išieškoti).

Be to, nuo žalos padarymo iki teismo sprendimo priėmimo gali praeiti nemažas laiko tarpas, todėl reikia žinoti, kokiomis kainomis vadovautis įvertinant padarytą turtinę žalą. Pavyzdžiui, dėl infliacijos daromos įtakos nuostolių dydis dažnai gali skirtis dėl skirtingų kainų, buvusių sutarties sudarymo dieną bei prievolės įvykdymo termino dieną. Galiausiai, nuo žalos padarymo iki teismo sprendimo priėmimo gali praeiti nemažai laiko. Todėl svarbu žinoti, kokiomis kainomis vadovautis įvertinant padarytą žalą pinigais. CK 6.249 straipsnio 5 dalyje numatytos trys alternatyvos. Bendroji taisyklė, kad nuostoliai skaičiuojami remiantis tokiomis sunaikinto ar sugadinto turto kainomis, kurios galioja *teismo sprendimo dėl žalos atlyginimo priėmimo dieną*. Tačiau taikant šį kriterijų galima dvejopa situacija – tokių kainų taikymas gali reikšti nukentėjusiojo arba nepagrįstą praturtėjimą (t.y. jam bus kompensuota daugiau nei padaryta žalos) arba nevisišką žalos

⁸¹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2004. I t., p. 343.

atlyginimą (nukentėjusysis nėra visiškai gražinamas į padėtį, kuri būtų buvusi nepadarius jam žalos), o tai prieštarauja kompensaciniam civilinės atsakomybės pobūdžiui. Tokiais atvejais CK 6.249 straipsnio 5 dalis daro bendrosios taisyklės išimtį ir leidžia vadovautis kainomis, galiojusiomis *žalos padarymo*, arba *ieškinio pareiškimo metu*.

5.6. Negauto pelno atlyginimas

Nepaisant to, kad magistrinio darbo autorė mano pagrįstai įrodžiusi būtinybę Lietuvos teisės doktrinoje „negautų pajamų“ sąvoką pakeisti „negauto pelno“ sąvoka, tačiau remiantis tuo, kad Lietuvos teisės aktuose bei teismų praktikoje kalbant apie šios žalos rūšį vartojama „negautų pajamų“ sąvoka, šioje darbo dalyje nagrinėjant negauto pelno atlyginimą bus remiamasi negautų pajamų atlyginimo kriterijais.

Kaip jau minėta, teisės aktai nepateikia nei negautų pajamų sampratos, nei jų atlyginimui taikytinų reikalavimų. Šiuos reikalavimus formuoja teismų praktika.

Kalbant apie negauto pelno atlyginimą, visų pirma pažymėtina, jog negautoms pajamoms taikoma *ius impossibilitum est non iuris* (teisė nustato tik tai, kas įmanoma ir galima tikrovėje) taisyklė: netiesiogine žala nebus pripažįstamos visos ar bet kurios negautos pajamos, vaizdžiai tariant, žvejys negalės reikalauti nuo kabliuko nutrūkusios žuvies vertės, kaip negauto pelno, atlyginimo. Negauto pelno atlyginimo siekiantis ieškovas savo reikalavimą turės pagrįsti civilinės atsakomybės atsiradimo pagrindais, t.y. turės įrodyti neteisėtus pažeidėjo veiksmus (pavyzdžiui, sutarties pažeidimą), kilusią žalą (pvz. pateikti įrodymus apie iš teisėtos veiklos realiai tikėtinas gauti pajamas) bei priežastinį ryšį tarp konkrečiu atveju sutarties pažeidimo ir negauto pelno.

Kaip jau išsiaiškinome, negautos pajamos yra tokios, kurias kreditorius būtų gavęs tinkamai įvykdžius prievolę, taigi negautos pajamos reiškia negautą pelną, t.y. tai kuo būtų pagerėjusi nukentėjusiojo turtinė padėtis vykdant teisėtą veiklą. Todėl sprendžiant negautų pajamų atlyginimo klausimą, svarbus neišvengiamumo ir realumo kriterijus, t.y. ar negautos pajamos yra (buvo) realiai/pagrįstai tikėtinos gauti esant normaliai veiklai, ar kreditorius turėjo išankstinį numatymą ir realias galimybes tokias pajamas gauti, taip pat ar jas gauti sutrukdė neteisėti skolininko veiksmai. Taip pat būtina atsižvelgti į ankstesnes kreditoriaus pajamas bei įvertinti, kokios aplinkybės būtų lėmusios naudos gavimą konkrečioje situacijoje (pavyzdžiui, nukentėjusiojo atlikti darbai, panaudotos priemonės, kad būtų gauta tam tikrų pajamų). Taigi kiekvienu konkrečiu atveju nustatydamas žalos

dydį negautomis pajamomis, teismas turi vertinti visas aplinkybes, kurios galėjo būti susijusios su nukentėjusiojo negautomis pajamomis. Tik joms pasitvirtinus praradimai, sąlygoti žalos pagrindiniam objektui padarymo, bus pripažinti netiesiogine žala.

Ypač svarbus vaidmuo negauto pelno atlyginimo klausimu tenka priežastiniam ryšiui. Priežastinis ryšys turi įrodyti, jog nukentėjusysis pajamų negavo būtent dėl pažeidėjo neteisėtų veiksmų, kuriais buvo pažeistos teisės, ir kad negavo būtent reikalaujamo dydžio pajamų. Kaip jau buvo minėta aptariant priežastinį ryšį, nėra reikalaujama, kad pažeidėjo elgesys būtų vienintelė nuostolių atsiradimo priežastis, priežastiniam ryšiui konstatuoti pakanka įrodyti, kad jo elgesys yra pakankama nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė. Tuo atveju, jei ne tik pažeidėjo, bet ir nukentėjusiojo veiksmai prisidėjo prie negauto pelno kaip žalos atsiradimo, bus svarstomas atsakomybės ribojimo ar pasidalijimo klausimas.

Be kita ko, negautos pajamos neturi būti suprantamos kaip visos tikėtinos gauti pajamos iš asmens veiklos, neatskaičius sąnaudų. Tai turi būti grynasis nukentėjusiojo pelnas, kuris lieka iš visų pajamų (įplaukų) atskaičius sąnaudas, o iš šių – ir pelno mokesčių pagal Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymą⁸².

Pažymėtina, jog atlyginant netiesioginius nuostolius, t.y. ieškovo negautas pajamas, yra remiamasi daugelio šalių teisės doktrinoje įtvirtintu teisėtų lūkesčių principu (*angl. expectation principle*)⁸³. Bendrąja prasme šis principas reiškia, kad galiojantys įstatymai ir jų taikymo praktika suteikia prielaidas asmeniui tikėti, kad jis, vadovaudamasis įstatymais, gali siekti tam tikrų tikslų, jo lūkesčiai turi būti apsaugoti⁸⁴. Atlyginant nukentėjusiojo negautas pajamas, kaip nuostolius, šis principas reiškia, kad nukentėjusioji civilinio teisinio santykio šalis turi teisę siekti atsidurti tokioje padėtyje, kokioje ji būtų, jei sandoris būtų įvykdytas. Remiantis šiuo principu, akivaizdu, kad negauto pelno dydį turi įrodyti ieškovas⁸⁵. Tačiau teismui vertinant negauto pelno dydį, nukentėjusiojo įsitikinimas neturėtų būti svarbiausias kriterijus, teismas turi vertinti ne tik įprastas normalias aplinkybes, kurioms esant buvo tikimasi gauti pajamų, bet turi atsižvelgti į konkrečias bylos aplinkybes, reikšmingas nustatant negautą naudą, ir būtent šios aplinkybės turi nulemti negautų pajamų dydį.

⁸² http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=388664

⁸³ Cooter R., Eisenberg M.A. Damages for Breach of Contract. California Law Review, 1985. P. 1468. // http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/calr73&div=51&collection=journals&set_as_cursor=0&men_tab=srchresults

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Šiauliu tara“ v. AB „Stumbras“, Nr. 2A-41/2006, kategorija: 44.2.4.1.

Tokią pat poziciją išreiškė ir Rusijos Federacijos Aukščiausias Arbitražinis Teismas 1996 m. liepos 1 d. sprendimo Nr. 6/8 10 punkte: „apskaičiuojant negauto pelno dydį, skaičiuojami tik tikslūs duomenys, kurie neginčijamai įrodomi. Niekuo nepagrįsti kreditoriaus skaičiavimai dėmesin neįjiami“⁸⁶.

Neginčytina, jog dažnai tikslų nuostolių dydį įrodyti gali būti sudėtinga, pavyzdžiui, padarius žalos neteisėtai panaudojus ar atskleidus komercinę paslaptį, neteisėtai naudojant kūrinį, asmens atvaizdą ar panašiai. Tokiais atvejais remiantis CK 6.249 straipsnio 2 dalimi, nukentėjusiajam leidžiama reikalauti, kad pažeidėjo gauta nauda būtų pripažinta nukentėjusiojo nuostoliais. Kaip teigiama CK komentare⁸⁷, atsakovo gauta nauda iš esmės yra nukentėjusiojo negautos pajamos. Tuomet ieškovas privalo įrodyti, kokio dydžio naudą atsakovas gavo dėl neteisėtų veiksmų. Nevisiškai sutikdama su tokia pozicija ir manydama, jog negautos naudos ir negauto pelno santykis šio darbo kontekste yra vertas atskiro komentaro, autorė kitame šio magistrinio darbo poskyryje analizuos, ar galima pažeidėjo neteisėtai gautą naudą tapatinti su nukentėjusiojo negautomis pajamomis.

Nepaisant to, kad Lietuvos teismai nėra linkę detalizuoti negautoms pajamoms taikytinų reikalavimų, ko pasekoje kyla sunkumų priteisiant negautas pajamas, o nežinant tikslios reikalavimų esmės, teismai dažnai ieškinius dėl negautų pajamų priteisimo atmeta, apibendrinant tai, kas nurodyta šioje darbo dalyje, paminėtina LAT suformuota pozicija, jog nustatant negautą pajamų dalį, paprastai reikia laikytis tokių taisyklių:

1. Vertinti, kiek pajamų būtų gauta normaliomis sąlygomis, pvz. sklandžiai vykdant gamybą, realizavimą, kitą teisėtą ūkinę veiklą, iš kurios gaunamas pelnas;
2. Vertinti, ar dėl pažeidimo buvo padaryta žala ar atimta galimybė gauti naudą, naudojant pagrindinį objektą, kuris duotų tą naudą (jeigu negauta pajamų dėl gamybos sutrikdymo, tai turi būti įrodytas gamybos sutrikdymo faktas, jo trukmė ir pajamų negavimas dėl žaliavų, detalių, komplektavimo medžiagų ar kitokių gamyboje naudojamų komponentų nepateikimo laiku);
3. Turi būti nustatytas priežastinis ryšys tarp pažeidimo ir pajamų negavimo. Tai reiškia, kad pajamų negavimas turi būti pagrindinė ar svarbi ir pakankama priežastis žalai atsirasti. Pavyzdžiui, jeigu žala atsiranda dėl krovinio, skirto gamybai, pavėluoto pristatymo, reikia įsitikinti, kad pavėluotai pristatytas krovinyas lėmė ar

⁸⁶ СЕРГЕЕВ, А. П., ТОЛСТОЙ, Ю. К. Гражданское право. Том 1. Учебник. Издание пятое, переработанное и дополненное, 2000, «ПБОЮЛ Л.В. Рожников» Р. 539

⁸⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. Vilnius: Justitia, 2004. I t.

kaip viena iš priežasčių sąlygojo visišką ar dalinį gamybos nutraukimą. Gali turėti reikšmės tai, ar tokiu atveju gamintojas neturėjo tokių pat atsargų, ar krovinio vėlavimo pasekmės nebuvo pašalintos kitais tiekimais. Turi būti nustatyta ir patikimai įvertinta, ar gamintojo gamybinė ar ūkinė veikla buvo organizuota apdairiai, ar buvo dirbama be atsargų, alternatyvių tiekimų ir kt.⁸⁸.

5.7. Negauto pelno ir pažeidėjo gautos naudos santykis

Ankstesnėje šio darbo dalyje buvo iškeltas klausimas, ar kreditoriaus negautas pelnas ir skolininko neteisėtai gauta nauda yra tapačios, todėl šioje darbo dalyje pagrindžiama autorės nuomonė, jog šių sąvokų visais atvejais tapatinti nederėtų.

Užsienio šalių teisinėse sistemose neteisėtai gauta nauda gali būti suprantama kaip negautas kreditoriaus pelnas, prarasta kreditoriaus galimybė arba kaip savarankiška nuostolių rūšis. Pirmajai nuomonei pritaria CK šeštosios knygos komentaro rengėjai, kurie nepaisant to, jog CK 6.249 straipsnio 2 dalis neteisėtai gautą naudą išskiria kaip atskirą nuostolių rūšį, pažeidėjo gautą naudą sutapatina su nukentėjusiojo negautomis pajamos⁸⁹. Nevisai sutikdama su tokiu teiginiu, šio magistrinio darbo autorė mano esant tikslinga išsiaiškinti pažeidėjo gautos naudos ir nukentėjusiojo negauto pelno santykį, bandant atsakyti į klausimus, ar neteisėtai gauta nauda yra netiesioginių nuostolių išraiškos forma, jų apskaičiavimo metodas ar savarankiška nuostolių rūšis, ar taikant CK 6.249 straipsnio 2 dalį turi būti vertinamas priežastinis nukentėjusiojo negauto pelno ir iš neteisėtų veiksmų pažeidėjo gautos naudos ryšys⁹⁰.

Kaip jau buvo minėta aptariant negauto pelno atlyginimą, vertinant kreditoriaus negautų pajamų dydį, turi būti atsižvelgiama ne tik į realias kreditoriaus galimybes įprastomis sąlygomis gauti tokias pajamas, aplinkybes lemiančias pajamų gavimą konkrečioje situacijoje, pažeidėjo neteisėtų veiksmų ir kreditoriaus prarastos galimybės gauti pajamas priežastinį ryšį, bet ir į paties pažeidėjo neteisėtai gautą naudą.

Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pažeidėjo neteisėtai gauta nauda yra naujas dalykas. Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis taikoma tuomet, kai yra sunku

⁸⁸ Teismų praktikos 2009 m. spalio mėn. aktualijos, P. 16 // <http://www.lat.lt/?item=civpr&lang=1>,

⁸⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievoliu teisė (I)*. Vilnius: Justitia, 2003, P. 342.

⁹⁰ MIZARAS, Vytautas. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos*. Vilnius: Justitia, 2007. P. 72.

įrodyti tikslų nuostolių dydį. Tokiais atvejais nukentėjusiajam leidžiama reikalauti, kad atsakovo gauta nauda būtų pripažinta nuostoliais.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad pažeidėjo gauta nauda naudojama tik skaičiuojant nukentėjusiojo negautą pelną. Tačiau profesorius V. Mizaras teigia, jog negalima pažeidėjo gautos naudos kaip nuostolių rūšies tapatinti su nukentėjusiojo negautomis pajamomis, nes šiuo atveju reikia įrodinėti ne nukentėjusiojo prarastą pelną (pajamas), bet pažeidėjo faktiškai gautą naudą⁹¹. Sutinkant su šia nuomone akivaizdu, jog nagrinėjamų žalos rūšių įrodinėjimo dalykai visiškai skirtingi.

Pažymėtina, kad pažeidėjo gauta nauda yra ypatinga tuo, kad čia remiamasi ne nukentėjusiojo patirta žala, bet pažeidėjo neteisėtai gauta nauda, kurią jis gavo tiesiogiai ar sutaupė nukentėjusiojo sąskaita, todėl reikalaujant neteisėtai gautą naudą pripažinti nukentėjusiojo nuostoliais yra įgyvendinamas *nullus commodum capere de sua injuria propria* (niekas negali gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų) principas. Neteisėtai gauta nauda kaip nuostolių rūšis taikoma:

1. Pažeidėjui atsisakant naudos, kurią jis neteisėtai įgijo (*angl. disorgement*) (neteisėta nauda gali būti sukaupta įvairiai: tiek iš ieškovo, tiek iš trečiųjų asmenų, todėl neteisėtos naudos atsisakymas yra tuomet, kai ji būna įgyta iš trečiųjų asmenų ir ieškovas nebūtinai patiria tiesioginius nuostolius);
2. Pažeidėjui gražinant naudą, kurią jis įgijo neteisėtai. Atsakovas privalo gražinti visą neteisėtai įgytą naudą nukentėjusiajam⁹².

Pažeidėjas visais atvejais atsisako naudos, tačiau pirmuoju atveju naudos atsisakymo tikslas yra neleisti pažeidėjui praturtėti, antruoju atveju siekiama apginti nukentėjusiojo interesus ir gražinti jam tai, ką būtų gavęs, jei nebūtų teisės pažeidimo. Taigi neteisėtai gautos naudos pašalinimo funkcija yra labiau viešo intereso gynimas nei nukentėjusiojo privataus intereso apsaugojimas⁹³, todėl neteisėtai gauta nauda ne visada reiškia nukentėjusiojo negautas pajamas. Visų pirma reikia išsiaiškinti, kokią funkciją atlieka neteisėtai gautos naudos pašalinimas. Tai iliustruoti galima paprasta situacija: suklydusi banko darbuotoja kliento pinigus perveda į kito asmens sąskaitą, taiga tikrasis pinigų savininkas jų negauna. Tokioje situacijoje asmuo, savo sąskaitoje radęs pinigus, yra nepagrįstai gavęs naudos, o nukentėjusiuoju bus banko klientas, kuris pinigų negavo.

⁹¹MIZARAS, Vytautas. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos*. Vilnius: Justitia, 2007. P. 73.

⁹² Sonidov D., Connington R. *Contract Damages: Domestic and International Perspectives*. Oxford and Portland, Oregon, 2008. P. 217.

⁹³ Ibid. P. 149-150.

Nepagrįstai praturtėjęs asmuo naudą gavo iš trečiojo asmens, o ne tiesiogiai iš nukentėjusiojo. Tokios neteisėtos naudos negalima sutapatinti su nukentėjusiojo negauta nauda, kadangi yra pažeistas ne tik nukentėjusiojo, bet ir viešas interesas. Tuo tarpu kai neteisėtai gauta nauda yra gauta tiesiogiai iš nukentėjusiojo, ją galima laikyti nukentėjusiojo negautomis pajamomis net ir tuo atveju, kai bus pažeistas ne tik privatus, bet ir viešas interesas. Tarp pažeidėjo gautos naudos ir nukentėjusiojo patirtos žalos yra koreliacija. Kartais neteisėtai pažeidėjo gauta nauda ir nukentėjusiojo patirta žala (negautas pelnas) gali visiškai sutapti, kartais ne, pavyzdžiui, kartais nukentėjusiojo patirta žala gali viršyti pažeidėjo neteisėtai gautą naudą arba atvirkščiai. Vieningos nuomonės, ar koreliacija turi būti tiksli, nėra, tačiau remiantis teisingumo, proporcingumo ir sąžiningumo principais, santykis tarp pažeidėjo neteisėtai gautos naudos ir nukentėjusiojo negautos naudos turi būti tikslus. Tai reiškia, jog negali būti reikalaujama atlyginti daugiau nuostolių nei maksimali bendra suma, kuri yra ir pažeidėjo neteisėtai gauta nauda ir nukentėjusiojo negauta nauda. Nukentėjusysis negali reikalauti atlyginti didesnius nuostolius nei yra jo negauta nauda, nepaisant to, kad pažeidėjo neteisėtos naudos vertė yra didesnė nei jo patirtų nuostolių vertė.

Natūraliai iškyla klausimas, kas nutinka tada, kai negautas pelnas ir neteisėtai gauta nauda sutampa ir ką laikyti nuostoliais tokiu atveju: neteisėtai gautą naudą ar negautą pelną. Paprastai teisės doktrinoje yra įprasta pirmiausia reikalauti negauto pelno ir tik tuo atveju, jei jo neįmanoma tiksliai apskaičiuoti, jis skaičiuojamas pasitelkiant pažeidėjo neteisėtai gautą naudą. Tai galima pavaizduoti pavyzdžiu: pardavėjas pažeidžia pirkimo – pardavimo sutartį, nes kylant produktų kainoms rinkoje jis savo produktus pirkėjui siūlo pirkti brangiau nei už sutartyje numatytą kainą. Tokiu atveju pirkėjo nuostoliai yra kainos, už kurią jis įsigis tą pačią prekę brangiau, ir kainos, už kurią jis būtų įsigijęs prekę, jei pardavėjas nebūtų pažeidęs sutarties sąlygų, skirtumas. Šis skirtumas yra pardavėjo neteisėtai gauta nauda ir pirkėjo negautos (prarastos) pajamos. Šioje situacijoje pirkėjo prarastos pajamos yra lengvai apskaičiuojamos, todėl nebūtų remiamasi CK 6. 249 straipsnio 2 dalimi.

Teoriškai aptartą santykį galima iliustruoti pavyzdžiu iš Lietuvos teismų praktikos. Štai 2007 m. gegužės 8 d. LAT priėmė nutartį⁹⁴, kurioje nusprendė, kad atsakovo turtinė nauda už tą laikotarpį, per kurį jis atliko nesąžiningos konkurencijos veiksmus, gali būti pripažinta ieškovo nuostoliais. Šios bylos fabula buvo tokia. Tam tikrą

⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-197/2007 pagal ieškovo UAB „Baldų rojus“ ieškinį atsakovui G.O. Proc. Sprendimo kategorijos: 22.8; 89 (S);

laiką atsakovas G.O. dirbo produktų grupės vadovo pareigose ieškovo UAB „Baldų rojus“ bendrovėje, turėdamas galimybę disponuoti komercinę paslaptį sudarančia informacija. Nutraukęs darbo sutartį su ieškovu, atsakovas įsteigė įmonę, kuri gamino ir pardavinėjo baldų komplektus tapačius ieškovo pardavinėjamiems baldų komplektams. Atsižvelgiant į tai, kad atsakovas identiškomis prekėmis prekiaavo kur kas mažesnėmis kainomis, labai sumažėjo UAB „Baldų rojus“ pardavimų kiekis, todėl teismai konstatavo, kad atsakovas konkuravo nesąžiningai. LAT pažymėjo, jog nagrinėjant bylas dėl nesąžiningos konkurencijos veiksmais padarytos žalos atlyginimo, būtina turėti omenyje tai, kad siekis nesąžiningai konkuruoti ir sąžiningai konkurencijai priešingų veiksmų atlikimas dažnai sąmoningai yra nukreiptas į nesąžiningos, taigi ir neteisėtos, naudos gavimą kitų asmenų sąskaita. Teismas nurodė, kad ieškovo intelektualaus indėlio gauti pelną panaudojimas atsakovo privačioje veikloje ieškovui sukėlė nuostolių negautų pajamų forma. Negautų pajamų ar negauto grynojo pelno dydis yra apskaičiuojamas iš pažeidėjo gautų pajamų atimant turėtas išlaidas (objektyvusis metodas). Atsakovui atsisakius pateikti rašytinius įrodymus, padedančius apskaičiuoti konkrečią pinigų sumą, kuria jis nepagrįstai pasipelnė ieškovo sąskaita, ieškovo negautoms pajamoms apskaičiuoti gali būti taikomas subjektyvusis metodas, kuris grindžiamas skirtumu tarp nukentėjusiojo pelno, gauto iki teisės pažeidimo padarymo ir atitinkamu laikotarpiu po jo. Tokiu būdu ieškovo pagrįstą negautų pajamų dydį, teismas sumažino 0,03 proc., remdamasis tokio dydžio ieškovo administracinių kaštų ir bendrojo pelno santykiu.

Antrasis pavyzdys tai 2004 m. balandžio 5 d. LAT nutartis⁹⁵, kurioje teismas pripažino pagrįstu ieškovo reikalavimą priteisti iš atsakovo negautas pajamas už neteisėtą naudojimąsi patalpomis. Byloje nustatyta, jog atsakovas be teisinio pagrindo neatlygintinai naudojosie ieškovui priklausančiomis patalpomis (laikė automobilį, kitus daiktus ir pan.). Teismui pripažinus, kad atsakovas neteisėtai naudojosie ieškovui priklausančiomis patalpomis, kartu pripažinta ir ta aplinkybė, kad atsakovas gavo iš to naudos. Atsakovo dėl jo kaltų veiksmų neteisėtai gauta nauda patvirtina ieškovo turtinius praradimus, t.y. tai, kad ieškovas realiai negavo pajamų. Šioje byloje LAT teisėjų kolegija padarė išvadą, kad byloje nustatytos aplinkybės duoda pagrindą konstatuoti, kad ieškovas negavo pajamų už atsakovo neteisėtai naudojamas patalpas, todėl atsakovas privalo atlyginti žalą (CK 6.263 str. 1, 2 d.).

⁹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „duomenys neskelbtini“ v UAB „H.P.L. Alytus“, Nr. 3K-3-252/2004, kat. 39.2.3; 39.2.4; 39.6.2.13.

Apibendrinant visa tai, kas išdėstyta, svarbu pažymėti, jog pažeidėjo neteisėtai gauta nauda gali būti sutapatinama su nukentėjusiojo negauta nauda, tačiau tai nėra nukentėjusiojo negauta nauda, nes visų pirma neteisėtai gautai naudai būdingas subsidarumas, todėl negautos pajamos bet kuriuo atveju turi pirmenybę ir tik negalint jų apskaičiuoti tiksliai, į pagalbą būtų pasitelkiama pažeidėjo neteisėtai gauta nauda, kuri būtų sutapatinama su negautomis nukentėjusiojo pajamomis. Reikalaujant negautų pajamų yra ginamas pozityvus teisėtų lūkesčių principas, o reikalaujant neteisėtai gautos naudos – negatyvus negalėjimo gauti naudos iš savo neteisėtų veiksmų principas. Be to, net ir tuo atveju, kai atrodo, jog nėra skirtumo, tarp negautų pajamų ir neteisėtai gautos naudos, reikia žiūrėti, kokia yra nuostolių funkcija.

6. *Negauto pelno ryšys su kitomis žalos rūšimis*

Lietuvos Respublikos CK nepateikia baigtinio žalos rūšių sąrašo. Vadinasi, teisė į žalos atlyginimą gali būti realizuojama pareiškiant reikalavimą dėl įvairiausio pobūdžio žalos atlyginimo ir tik teismo prerogatyva nuspręsti, ar žala pagrįsta ir atlygintina. Aptariant žalos klasifikacijas, buvo išskirtos įvairios žalos rūšys, tačiau šio darbo kontekste, autorės nuomone, yra aktualios kelios ypač artimos negautam pelnui. Kaip jau buvo minėta, netiesioginė žala atsiranda kaip papildomas tiesioginės žalos rezultatas ir ją galima suvokti kaip sutrukdytą būsimam turtui padidėti. Su būsimo turto vertės padidėjimu yra susiję Lietuvos teisės aktuose neįtvirtintos, tačiau užsienio valstybių teisės sistemose žinomi savo prigimtimi ganėtinai į negautą pelną panašios žalos rūšys: grynai ekonominiai nuostoliai (angl. *pure economic loss*) ir prarastos galimybės pinigine verte (angl. *lost opportunity*). Toliau darbe aptariami šių žalos rūšių skirtumai.

6.1. *Negautas pelnas v. grynai ekonominiai nuostoliai*

Kadangi nei Lietuvos teisės aktuose, nei teismų praktikoje nėra sutinkama „grynai ekonominių nuostolių“ savoka, siekiant atskleisti šios žalos rūšies bei negauto pelno

panašumus ir skirtumus, šiame darbe bus remiamasi dr. Simonos Selelionytės – Drukteinienės šiuo klausimu parengtu straipsniu⁹⁶ bei užsienio autorių nuomonėmis.

Grynai ekonominiai nuostoliai yra ganėtinai komplikuota sąvoka ne tik dėl to, kad nėra bendros nuomonės šios rūšies nuostolių apibrėžimui, bet ir dėl to, kad grynai ekonominių nuostolių fenomenas apima pačias įvairiausias situacijas. Užsienio teisės literatūroje apibūdinant grynai ekonominio pobūdžio žalą, nurodoma, kad ši žala pasireiškia nukentėjusiojo patirtais finansinio pobūdžio praradimais, nesusijusiais su fizine žala asmeniui ar turtui⁹⁷. H. Honsell, grynai turtinius nuostolius apibrėžia kaip žalą, kuri padaroma išimtinai tik turtinėms lėšoms, nepažeidžiant visapusiškai saugomo asmens intereso⁹⁸. Iš apibrėžimų darytina išvada, jog pirma, grynai ekonominiai nuostoliai, kaip ir negautas pelnas, yra ekonominio pobūdžio, visuomet turintys piniginę išraišką. Antra, pažeidimą ir grynai ekonominių nuostolių atsiradimą sieja netiesioginis priežastinis ryšys, šios rūšies nuostolius patyręs asmuo nesusiduria su jokia jo turtui ar sveikatai padaryta žala. Tačiau esminis skirtumas yra tai, kad grynuosius ekonominius nuostolius patiria tretysis asmuo, kurio konkrečių subjektinių teisių pažeidimas tiesiogiai nepaliečia. Tai geriausiai iliustruoja pavyzdys, kai fizinio asmens mirties dėl jo atžvilgiu padaryto delikto atveju šio asmens nepilnamečiai vaikai praranda mirusiojo teiktą išlaikymą. Vaikų patirta žala laikoma grynai ekonominio pobūdžio žala, nes vaikai nepatyrė jokios fizinės žalos (savo asmens ar turto atžvilgiu). Arba dar vienas vadovėliuose pateikiamas jau klasikiniu tapęs „kabelio atvejis“: statybinės bendrovės darbuotojams neatsargiai ekskavatoriumi kasant žemę nukertamas elektros kabelis; dėl įvykusio trumpo sujungimo sugenda trečiajam asmeniui (ne statybų užsakovui ir ne rangovui) priklausančioje gamykloje esantys gamybai naudojami įrenginiai; įrenginius prireikia remontuoti, remontas užtrunka, todėl nepagaminama ir neparduodama produkcijos⁹⁹. Dalis planuotų gauti pajamų, prarastų įrenginių remonto metu, laikoma negautu pelnu (kuris atsiranda iš daikto fizinio sužalojimo), kita dalis planuotų gauti pajamų, negauta po įrenginių remonto nepavykus nedelsiant pradėti gamybos, laikytina grynai ekonominio pobūdžio žala.

Aiškumo dėlei paminėtos ir užsienio teisės doktrinoje išskiriamos grynai ekonominių nuostolių rūšys. Tai visų pirma *rikošetinė žala* (angl. *ricochet loss*), kuri

⁹⁶ SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S., *Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje*, MRU, Jurisprudencija, 2009, 4 (118), P. 123–146

⁹⁷ Van Boom, W. H. Pure Economic Loss: A Comparative Perspective. In *Pure Economic Loss*. Van Boom, W. H.; Koziol, H.; Witting, C. A. (eds). Vienna: Springer-Verlag, 2004, p. 2.

⁹⁸ VAN BOOM, W.H., KOZIOL, H., WITTING, C. A. (eds.), *Pure Economic Loss*. Wien: Springer Verlag, 2004. P. 141.

⁹⁹ VAN BOOM, W.H., KOZIOL, H., WITTING, C. A. (eds.), *Pure Economic Loss*. Wien: Springer Verlag, 2004. P. 2.

atsiranda trišalėse situacijose, kai vienas asmuo patiria fizinio pobūdžio žalos, o kitas asmuo, kurio atžilgiu pažeidimas nebuvo padarytas, patiria grynai ekonominio pobūdžio žalą. Maitintojo praradimo atveju išlaikytiniai patiria būtent rikošetinę žalą. Išskiriama ir *perduota žala* (angl. *transferred loss*). Šiose situacijose C sukelia fizinio pobūdžio žalą B turtui ar asmeniui, tačiau dėl A ir B sudarytos sutarties ar teisės akte įtvirtintos taisyklės, ši žala, kurią įprastiniu atveju patirtų B, tenka A, taigi šios rūšies žala perduodama antraeiliam nukentėjusiajam. Nuo rikošetinės, ši žala skiriasi tuo, kad rikošetinė žala yra nauja žala, ne ta, kurią įprastiniu atveju būtų patyręs pirmaeilis nukentėjusysis, o perduotos žalos atveju antraeilio nukentėjusiojo patirtoji žala nėra nauja¹⁰⁰.

Reziumuojant pasakytina, jog grynai ekonominiai nuostoliai ir negautas pelnas yra skirtingos žalos rūšys, nes pirmiausiai negautos pajamos yra tik viena iš galimų grynai ekonominio pobūdžio žalos rūšių, t.y. grynai ekonominio pobūdžio žala gali pasireikšti ir prarastomis pajamomis, ir nukentėjusiojo išlaidomis. Dr. Simonos Selelionytės – Drukteinienės straipsnyje pateikiami tokie pavyzdžiai: jei dėl eismo nelaimės taksi automobilis įstringa transporto grūstyje ir pusdienį negali priimti bei vykdyti užsakymų, patiriama grynai ekonominio pobūdžio žala negautų pajamų forma, o jei dėl sūnaus sužalojimo kelionės užsienyje metu tėvai priversti skraidyti norėdami sergantįjį aplankyti, tėvų patirtoji grynai ekonominio pobūdžio žala pasireiškia padarytomis išlaidomis¹⁰¹. Antra, negautos pajamos, jeigu jas lėmė fizinė žala nukentėjusiojo asmeniui ar jo turtui, nelaikomos grynai ekonominio pobūdžio žala. Pavyzdžiui, jei eismo nelaimės metu dėl neatsargiai pasielgusio eismo dalyvio kaltės taksi automobilis sugadinamas, šio automobilio remonto metu taksistas taip pat patiria žalos negautų pajamų pavidalu, tačiau ši žala, nors ir ekonominė, nelaikoma grynai ekonominio pobūdžio žala¹⁰².

6.2. Negautas pelnas v. prarastos galimybės piniginė vertė

Nagrinėjant negauto pelno institutą bei atsižvelgiant į teismų praktikoje pateikiamą negautų pajamų apibrėžimą, šio magistrinio darbo autorei iškilo klausimas: jeigu negautomis pajamomis yra laikoma tai, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusiojo asmens

¹⁰⁰ SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S., *Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje*, MRU, Jurisprudencija, 2009, 4 (118), P. 133.

¹⁰¹ SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S., *Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje*, MRU, Jurisprudencija, 2009, 4 (118), P. 127

¹⁰² Ibid.

turtinė padėtis vykdant teisėtą veiklą, tuomet koks ryšys sieja negautą pelną ir prarastą galimybę, kurios atveju taip pat yra vertinama tai, kokios turtinės naudos negavo nukentėjusysis dėl neteisėtų kito asmens veiksmų.

Lietuvos teisės doktrinoje bei praktikoje prarasta galimybė yra naujovė, tačiau pripažįstama, jog prarastos galimybės piniginė vertė tai ikisutartinių santykių nuostolių forma civilinėje teisėje, kurios esmė yra tai, kad šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius, patirtus dėl nesąžiningo derėjimosi ikisutartinių santykių etape (CK 6.163 str. 3 d.). Tapati nuostata yra įtvirtinta ir UNIDROIT Tarptautinių komercinių sutarčių principuose. Prarastos galimybės piniginė vertė, kaip ir negautas pelnas, turi būti pagrįsta realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tik tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis. Kai nesąžininga ikisutartinių santykių šalis iš savo neteisėto elgesio gauna naudos, sąžininga šių santykių šalis gali reikalauti šią naudą pripažinti jos nuostoliais, nes faktiškai nesąžiningos šalies gauta nauda ir yra sąžiningos šalies patirti nuostoliai¹⁰³. Taigi galima daryti išvadą, jog prarastos galimybės vertė ikisutartiniuose santykiuose yra pažeidėjo neteisėtai gauta nauda, kuri tuo pačiu metu yra nukentėjusiojo asmens prarastos galimybės išraiškos forma, jos apskaičiavimo būdas.

LAT savo praktikoje yra pažymėjęs, jog tuo atveju, kai ikisutartiniuose santykiuose šalys, pradėjusios derybas nepasiekia susitarimo, galioja bendras principas, jog už tai jos neatsako. Tačiau derybas dėl sutarties sudarymo vedančios šalys turi abipusę pareigą elgtis sąžiningai. Jeigu derybose viena iš šalių elgiasi nesąžiningai ir pagrindinė sutartis nebuvo sudaryta dėl nesąžiningos šalies veiksmų, tai šiai šaliai gali būti taikoma civilinė atsakomybė todėl, kad kyla pareiga atlyginti sąžiningai šaliai padarytus nuostolius. Lietuvos teisės doktrina ir praktika pripažįsta nukentėjusios sąžiningos šalies teisę tiek į tiesioginių, tiek į netiesioginių nuostolių atlyginimą. Taigi nukentėjusiai sąžiningai šaliai gali būti atlyginamos ne tik derybų išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), bet ir negautos pajamos, kurias šalis būtų gavusi, jei nebūtų kitos šalies neteisėtų veiksmų ir iš jų gautos neteisėtos naudos. Kadangi visos teorinės nuostatos geriausiai suprantamos jas taikant praktikoje, toliau pateikiamos praktinės prarastos galimybės situacijos.

Prarastos galimybės iliustracijai autorė pasirinko 2010 m. vasario 17 d. LAT priimtą nutartį¹⁰⁴. Šioje byloje nustatyta, kad ieškovė su atsakovu sudarė buto

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje A.S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“ Nr. 3K-3-126/2009, kat. 42.4; 44.2.4.1 (S)

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje E.Č.-Š. v. UAB „Pakruojos parketas“ Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4; 114.9.3.2 (S)

rezervavimo sutartį, kurioje susitarė dėl termino pagrindinei buto pirkimo – pardavimo sutarčiai sudaryti. Dėl atsakovo kaltės pagrindinė sutartis sudaryta nebuvo. Ieškovė, prašydama priteisti iš atsakovo prarastos galimybės 588 729,12 Lt dydžio sumą, teigė, jog dėl nepagrįsto atsakovo atsisakymo sudaryti pagrindinę sutartį ji patyrė nuostolių, nes pakilus nekilnojamojo turto kainoms, norėdama nusipirkti tokį pat butą turėtų sumokėti gerokai didesnę kainą (pateiktoje turto vertintojo išvadoje dėl preliminarios esamos ir būsimos turto vertės nustatyta, kad norėdama įsigyti tokį pat butą ieškovė turėtų už jį sumokėti ne 857 000, kaip buvo sutarta su atsakovu, o 1 430 000 Lt).

Pirmosios instancijos teismas ieškinį patenkino, nurodęs, jog pirkimo – pardavimo sutartis nebuvo sudaryta dėl atsakovo kaltės, nesant svarbių priežasčių, bei nustatęs, jog ginčo butą atsakovas praėjus mažam laikui už didesnę kainą pardavė trečiajam asmeniui. Taigi ieškovės reikalaujamą sumą teismas pripažino prarastos galimybės pinigine verte.

Lietuvos apeliacinis teismas iš atsakovo ieškovei priteistiną sumą sumažino iki 161,47 Lt. Teisėjų kolegija konstatavo, kad nekilnojamojo turto kainų pokyčiai, pripažintini visiems žinoma aplinkybe, kurios nereikia įrodinėti, lėmė galimybę ieškovei tapatų butą įsigyti už mažesnę, negu preliminarinioje sutartyje buvo suderėta, kainą, todėl priteista daugiau kaip 0,5 mln. Lt suma negali būti laikoma kompensuojančia ieškovės prarastą galimybę ir atitinkančia CK 1.5 straipsnyje įtvirtintus principus. Ieškovė prarastos galimybės piniginę vertę nustatė remdamasi CK 6.258 straipsnio 5 dalyje įtvirtintu kainų skirtumo principu. Sąžininga preliminariosios sutarties šalis, besiremianti šiuo principu, turi įrodyti, kad dėl derybų su nesąžininga preliminariosios sutarties šalimi ji prarado galimybę sudaryti pagrindinę sutartį su kitais asmenimis palankesniais sąlygomis ir turėjo sudaryti pagrindinę sutartį su trečiuoju asmeniu blogesnėmis sąlygomis. Šioje byloje ieškovė tokia aplinkybe nesirėmė, todėl, teisėjų kolegijos nuomone, negalėjo būti taikomas kainų skirtumo principas.

LAT tokį sprendimą paliko nepakeistą, be kita ko pažymėjęs, jog sprendžiant dėl nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisės reikalauti piniginio atlyginimo už prarastą galimybę, esminę reikšmę turi šalies, atsisakiusios sudaryti pagrindinę sutartį, veiksmai sąžiningumo požiūriu, turi būti nustatyti kaltė bei priežastinis ryšys tarp atsakingo asmens veiksmų ir tokių veiksmų padarinių. Kartu turi būti įvertinti ir nuostolius patiriančio asmens veiksmai, t. y. jo atidumas, rūpestingumas, galėjimas numatyti galimus padarinius, jei nebūtų sudaryta pagrindinė sutartis, ir kt. Be to, turi būti įvertinti ir objektyvūs, nuo šalių valios nepriklausantys veiksniai, t. y. šalyje vykstantys

ekonominiai procesai (pvz., nekilnojamojo turto rinkoje vykstanti kainų kaita). Savo ruožtu reikalavimas dėl prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo turi būti pagrįstas realiomis, neišvengiamomis ir įrodytomis, o ne tikėtinomis pajamomis ar išlaidomis. Tai reiškia, kad sąžiningos preliminariosios sutarties šalies pradimai dėl prarastos galimybės nėra preziumuojami; asmuo, teigiantis patyręs tokių pradimų, turi juos įrodyti. Atsižvelgiant į tai, kad ieškovė nebuvo sudariusi kitos pagrindinės sutarties blogesnėmis negu buvo susitarta preliminariojoje sutartyje sąlygomis, LAT konstatavo, kad ieškovė, reikalaudama priteisti nuostolius – prarastos galimybės piniginę vertę – savo reikalavimų neįrodė.

Visiškai kitokią poziciją Lietuvos apeliacinis teismas suformavo 2008 m. gegužės 12 d. nutartyje¹⁰⁵. Šioje byloje nustatyta, kad ginčui tarp šalių atsirasti pagrindą sudarė tarp ieškovių ir atsakovo pasirašytos sutartys, kuriomis atsakovas įsipareigojo per nustatytą laiką pastatyti ir perduoti ieškovių nuosavybėn nekilnojamąjį turtą, o ieškovės įsipareigojo jį priimti ir sumokėti už jį sutartyse nustatytą kainą. Atsakovui nepastčius preliminariosiose sutartyse aptartų objektų, nebuvo galima įvykdyti iš preliminariosios sutarties kilusios prievolės – sudaryti nekilnojamojo turto pirkimo – pardavimo sutarties. Pažymėjęs, jog preliminariosios sutarties nevykdymo atveju kaltoji šalis turi atlyginti kitai šaliai padarytus nuostolius, teismas nurodė, jog šioje byloje prievolė atlyginti žalą ieškovėms atsirado iš neteisėtų atsakovo veiksmų, jam nepastčius sutartyse numatytų objektų. Šiuo atveju ieškovės kreipėsi į teismą reikalaudamos atlyginti netiesioginius nuostolius, kylančius iš negautų pajamų natūra, kai pakilus nekilnojamojo turto kainoms ieškovės prarado galimybę įsigyti analogiškas gyvenamąsias patalpas. Teismas sprendė, jog prievolės esmė suponuoja išvadą, kad turi būti atlyginama tokios turto vertės žala, kokia ji būtų buvusi, kai ieškovės sužinojo, jog realiai turto įsigyti negalės, nes būtent tokios vertės turto ieškovės neteko. Taigi remdamasis ieškovių pateiktuose nekilnojamojo turto vertės pažymose pateiktomis preliminaromis išvadomis, teismas laikė, jog atlyginant ieškovėms padarytą žalą tikslinga priteisti skirtumą apskaičiuojant pažymoje nurodytą kainų vidurkį. Atsižvelgiant į tai, jog pirmoji ieškovė pagal laiku sudarytą sutartį su atsakovu turtą būtų įsigijusi už 249 164 Lt, kurio vertė tuo momentu, kai ieškovė sužinojo, kad realiai turto įsigyti negalės, buvo 370 662 Lt, o antrosios ieškovės planuoto įsigyti buto kainos atitinkamais momentais buvo 165 050 Lt ir 237 554 Lt, Lietuvos

¹⁰⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje I.D. ir N.K. v. UAB „Junesta“ Nr. 2A-186/2008, kat. 42.4; 45.6

apeliacinis teismas ieškovėms iš atsakovo priteisė nurodytų kainų skirtumą, kaip netiesioginius prarastosios vertės nuostolius.

Tokį teismo sprendimą autorė laiko ypač kritikuotinu, nes neatsakingai motyvuota teismo nutartis sukūrė išties kuriozišką situaciją. Kaip buvo teisingai paminėta anksčiau aptartu atveju, kainų skirtumo principu besiremianti sąžininga preliminariosios sutarties šalis, turi įrodyti, kad dėl derybų su nesažininga preliminariosios sutarties šalimi ji prarado galimybę sudaryti pagrindinę sutartį su kitais asmenimis palankesnėmis sąlygomis ir turėjo sudaryti pagrindinę sutartį su trečiuoju asmeniu blogesnėmis sąlygomis. Savo ruožtu reikalavimas dėl prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo turi būti pagrįstas realiomis, neišvengiamomis ir įrodytomis, o ne tikėtinomis pajamomis ar išlaidomis. Tai reiškia, kad sąžiningos preliminariosios sutarties šalies praradimai dėl prarastos galimybės nėra preziumuojami; asmuo, teigiantis patyręs tokių praradimų, turi juos įrodyti. Šioje byloje teismas visiškai ignoravo tai, kad nekilnojamojo turto rinkoje įvykę kainų pokyčiai lėmė galimybę ieškovei tapatų nekilnojamąjį turtą įsigyti už mažesnę, negu preliminariojoje sutartyje buvo suderėta, kainą. Autorės manymu, ieškinio tenkinimas neatitinka CK 1.5 straipsnyje įtvirtintų teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų bei sukuria nepagrįsto ieškovių praturtėjimo situaciją, kas prieštarauja civilinės atsakomybės taikymo tikslui ir kompensacinei nuostolių atlyginimo funkcijai, kuri neleidžia nukentėjusiajam asmeniui priteisti nei daugiau, nei mažiau nei buvo realiai patirta žalos.

Dar vienas visiškai nepagrįsto teismo sprendimo pavyzdys tai 2006 m. lapkričio 13 d. priimtoje nutartyje¹⁰⁶ išdėstyta LAT pozicija. Remiantis byloje nustatytais aplinkybėmis, ieškovas ir atsakovas sudarė preliminarą sutartį dėl žemės sklypo pirkimo-pardavimo ir nustatė 20 000 Lt žemės sklypo kainą. Pardavėjui atsisakius sudaryti pagrindinę sutartį, LAT teisėjų kolegija konstatavo, jog ieškovas dėl atsakovo kaltės prarado galimybę įsigyti žemės sklypą už preliminariojoje sutartyje numatytą 20 000 Lt kainą, dėl to ši suma laikytina ieškovo prarastos galimybės sudaryti pagrindinį sandorį verte. Tokią teismo poziciją autorė vertina ypač kritiškai, nes analogiškos situacijos atveju, jei parduodamo turto vertė būtų 1 mln., tuomet tokia suma būtų pripažįstama pirkėjo patirtais nuostoliais prarastos galimybės forma. Autorės nuomone, toks teismo sprendimas prieštarauja ne tik ikisutartinių santykių etape atsiradusių nuostolių atlyginimo esmei, bet ir bendriesiems teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje E.Mikutavičius v. R.Kaupas, Nr. 3K-3-585/2006.

Apibendrinant prarastos galimybės institutą, pažymėtina, kad tiek negautas pelnas, tiek prarastoji galimybė yra netiesioginės žalos rūšys, kurios reiškia tai, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusiojo asmens turtinė padėtis, bei kurių įrodinėjimas grindžiamas tais pačiais realių, neišvengiamų ir įrodytų, o ne tikėtinų gauti pajamų ar išlaidų reikalavimais. Tačiau ryškūs šių institutų skirtumai įrodo, kad jų paskirtis civilinėje teisėje yra skirtinga. Visų pirma skiriasi šių institutų prigimtis: negautas pelnas suprantamas kaip negautų pajamų pinigine išraiška, iš kurios išskaičiuojamos būtinos išlaidos, tuo tarpu prarastoji galimybė – tai negauta turtinė nauda natūra. Negautas pelnas komercinės teisės srityje dažniausiai atsiranda dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo ar netinkamo vykdymo, tuo tarpu prarastoji galimybė – ikisutartinių santykių derybų etape nesudarius pagrindinės sutarties. Negautas kreditoriaus pelnas kiekvienu atveju skaičiuojamas griežtai atskaičiavus būtinas kreditoriaus išlaidas, siekiant gauti pelno, tuo tarpu apskaičiuojant prarastosios galimybės pinigine vertę į kreditoriaus išlaidų faktorių dažniausiai nėra atsižvelgiama. Be to, teismų praktikoje pripažįstama, kad privaloma reikalavimo dėl prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo sąlyga yra pagrindinės sutarties nesudarymo faktas bei tai, jog dėl derybų su preliminarosios sutarties šalimi nukentėjusioji šalis prarado galimybę sudaryti sutartį palankesnėmis sąlygomis ir buvo priversta sudaryti sutartį su trečiaisiais asmenimis blogesnėmis sąlygomis. Tuo tarpu netiesioginių nuostolių negauto pelno forma patiriantis asmuo paprastai būna taip varžomas sutartinių įsipareigojimų, kad tam tikrą laiką objektyviai negali išvengti patiriamų nuostolių. Tačiau bet koku atveju pripažįstama, jog nukentėjusioji šalis turi būti sąžininga ir imtis visų įmanomų priemonių, kad sumažintų ar apskritai išvengtų nuostolių atsiradimo.

7. Skolininko pareigos atlyginti netiesioginę žalą istorinės ištakos

7.1. Romėnų teisė

Jau romėnų teisėje skolininkas už prievolės neįvykdymą, netinkamą įvykdymą ir įvykdymo termino praleidimą turėjo atsakyti nustatyta tvarka. Iš pradžių ši atsakomybė buvo asmeninė (iki užmušimo). Laikui bėgant ji švelninta ir galiausiai IV a. pr. Kr. Petelijaus įstatyme nustatyta, kad skolininkai už prievolių pažeidimą atsako ne savo asmeniu, o turtu. Klasikinėje romėnų teisėje ši pareiga reiškė skolininko pareigą atlyginti

žalą¹⁰⁷. Jau tuomet žalos sąvoka apėmė *damnum emergens* (pozityviusius nuostolius arba kreditoriaus turėtas išlaidas, jo turto netekimą arba sužalojimą) ir *lucrum cessans* (negautą naudą, t.y. netiesioginę žalą - kreditoriaus negautas pajamas, kurias jis būtų gavęs, skolininkui įvykdžius prievolę).

Romėnų teisėje buvo žinomi ir pirmieji būdai nustatyti atlygintinos žalos dydį. Kai kurie iš jų (pvz. sugadintų daiktų rinkos vertės nustatymas) naudojami iki šiol. Klasikinėje romėnų teisėje žalos atlyginimo dydis buvo nustatomas pagal sužalotų ar nepateiktų daiktų rinkos vertę (sutarties pažeidimo atveju) arba remiantis kreditoriaus interesu: priteisiant kreditoriui skirtumą tarp kreditoriaus turto padėties, kokia ši būtų buvusi, skolininkui įvykdžius prievolę ir/ar nepadarius delikto bei realios padėties po prievolės neįvykdymo ar delikto padarymo¹⁰⁸. Klasikinis Gajaus pavyzdys: užmušus vieną vergų aktorių trupės narį, priteisiama ne tik jo vertė, bet ir likusių vergų vertės sumažėjimas pažeidus ansamblį¹⁰⁹.

Pažymėtina, jog romėnų teisėje atlygintini nuostoliai ir kreditoriaus interesas buvo suprantami šiek tiek kitaip, nei tai supranta šiuolaikinė teisė: būdavo atlyginami tik tiesioginiai nuostoliai – artimiausi juridinio fakto, esančio žalos atlyginimo pagrindu, padariniai. Autorių kolektyvo „Romėnų teisė“ vadovėlyje pateikiamas pavyzdys: pardavėjas pardavė kviečius, bet neperdavė jų pirkėjui ir dėl to išmirė šio vergai. Pardavėjas privalėjo atlyginti tik kviečių vertę. Tuo tarpu žuvusių vergų ir su tuo susijusi *lucrum cessans* (negauta nauda) nebuvo atlygintina¹¹⁰.

Šis pavyzdys akivaizdžiai įrodo, jog nepaisant to, kad netiesioginė žala buvo pripažįstama, ją suvokiant kaip skolininko veiksmais ar neveikimu padarytą žalą, kreditoriaus patirta žala buvo pripažįstama tik tiesioginė žala ir tik tokia žala buvo atlyginama. Toks teisinis reguliavimas iš esmės skiriasi nuo daugumos Europos valstybių šiuolaikinės teisės, mat šiuo metu netiesioginė žala ne tik pripažįstama, bet ir yra privaloma atlyginti.

¹⁰⁷ NEKROŠIUS, I., NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S., *Romėnų teisė*. Vilnius: Justicija, 2007. P.229.

¹⁰⁸ Ibid. P. 230.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid. P. 232

7.2. Viduramžiai

Neginčytina, jog šiuolaikinės civilinės teisės pamatus pastatė senovės romėnai, bendruosius deliktų¹¹¹ teisės principus pradėjo formuoti scholastai XVI a. Vėliau jų darba tęsė prigimtinių teisės mokyklos atstovai¹¹². Pirmiausiai buvo keliamas klausimas, ar asmuo turi teisę tik į turto, kurį jis jau turėjo, žalos atlyginimą, ar jis gali reikalauti nuostolių atlyginimo ir tuo atveju, kai jam buvo sukliudyta gauti turtinę vertę turintį objektą.

*Tomas Akvinietis*¹¹³ teigė, kad iš esmės žala, kai nukentėjusiajam atimama galimybė praturtėti, turi būti atlyginama, tačiau kompensacijos suma turėtų būti mažesnė už realią negauto turto vertę, kadangi išlieka tikimybė, kad nukentėjusysis turto nebūtų įgijęs arba būtų įgijęs kitokios vertės turta, atsiradus kitoms nenumatytoms kliūtims¹¹⁴. Pavyzdžiui, jeigu kaltininkas sunaikina nukentėjusiojo pasėlius, jis neturi atlyginti derliaus vertės, nes būsimas derlius priklauso ir nuo gamtos sąlygų.

*Cajetan*¹¹⁵ atskyrė situacijas, kuomet nukentėjusysis turi teisę į prarastų pajamų atlyginimą, o kada ne. Jis teigė, kad asmuo turi teisę į prarastų pajamų atlyginimą tik tuo atveju, jeigu jis turėjo teisę tas pajamas gauti. Pavyzdžiui, jei asmuo turėjo sėklų, jis turėjo teisę gauti derlių. Jeigu būsimas praturtėjimas negali būti pagrįstas jokių teisinių pagrindų, tuomet negalima ir kompensacija¹¹⁶.

Kalbant apie atlygintinų nuostolių dydį, *Tomas Akvinietis* teigė, kad asmeniui turėtų būti atlyginama ne neįgyto turto vertė, bet mažesnė suma, atsižvelgiant į esamą situaciją. *Domingo de Soto*¹¹⁷ teigė, kad nuostolių kompensavimo suma turėtų būti mažinama tik tuo atveju, jei kaltininkas žalą sukėlė per neatsargumą. Jeigu žala buvo sukelta tyčia, nukentėjusysis turi teisę į pilną žalos atlyginimą, t.y. jeigu kaltininkas tyčia sunaikino

¹¹¹ Teisės pažeidimas (lot. *delictum* – nusižengimas)

¹¹² GORDLEY, J. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 266.

¹¹³ Tomas Akvinietis (lot. *Thomas Aquinas*; apie 1225 – 1274 m. kovo 7 d.) – Dominikonų ordino vienuolis, Viduramžių sisteminiojas, italų filosofas scholastas, teologas, tomizmo pradininkas ir krikščionių šventasis. Teologijos suma (*Summa theologica*, 1267-1273) (http://lt.wikipedia.org/wiki/Tomas_Akvinietis)

¹¹⁴ GORDLEY, J. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 267.

¹¹⁵ Cajetan (Thomas de Vio) (1468-1534) *Commentaria to Thomas Aquinas Summa theologica*, Padua, 1698.

¹¹⁶ GORDLEY, J. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press, 2006, p.268.

¹¹⁷ Domingo de Soto - Karolio V nuodėmklausys ir asmeninis teologas Tridento Susirinkime, kurio pažiūros išdėstytos *De iustitia et iure* (Paskaitos apie teisingumą ir teisę)

nukentėjusiojo pasėlius, tuomet jis privalo atlyginti derliaus vertę¹¹⁸. *L. Lessius*¹¹⁹ nesutiko su *Soto* teigdamas, kad tiek tyčios, tiek neatsargumo atveju, nukentėjusiajam turėtų būti kompensuojama tik realiai patirta žala, t.y. pasėlių vertė jų sunaikinimo metu. *Molina*¹²⁰ taip pat prieštaravo visiškam nuostolių atlyginimui, argumentuodamas tuo, kad nukentėjusysis nepagrįstai gautų naudos, t.y. bręstant derliui jo vertė kinta, atsižvelgiant į blogo oro tikimybę bei darbo kaštus¹²¹. *De Lugo* skyrė dvi nuostolių atlyginimo situacijas. Pirmiausia jis kėlė klausimą, ar prarastą turtą įmanoma pakeisti kitu, kurį naudojant, asmuo galėtų tikėtis gauti tokį patį pelną. Pavyzdžiui, kaltininkas užmušė nukentėjusiajam priklausantį veršelį, augintą pardavimui. Šiuo atveju nukentėjusysis gali įsigyti kitą veršelį ir įgyvendinti savo planus, tad jam reikėtų kompensuoti tik prarasto veršelio vertę. Tačiau yra situacijų, kai prarastas turtas negali būti pakeičiamas kitu. Tarkime, sunaikinami pasėliai. Akivaizdu, kad tais pačiais derliaus metais nukentėjusysis nebeturės galimybės išauginti naujų pasėlių. Vadinasi, jis turi teisę į derliaus dydžio nuostolių atlyginimą, sumažinant jį būtinosiomis išlaidomis, kurias nukentėjusysis būtų patyręs, jeigu pats būtų išauginęs derlių. Taigi galima sakyti, jog, *De Lugo* nuomone, galimybė gauti pelną ateityje turi vertę esamajame laike, tad turtas turi būti vertinamas atsižvelgiant į tai¹²².

Nurodytos autorių nuomonės patvirtina, kad pozicijos dėl negautų pelno Viduramžiais išsiskyrė, tačiau šios nuomonės buvo reikšmingos kuriant šiuolaikinę teisę.

7.3. Lietuva

Negautos pajamos jau buvo įtvirtintos ir 1964 m. priimtame Lietuvos Respublikos civiliname kodekse¹²³. Šio įstatymo XIX skirsnio¹²⁴ 227 straipsnyje¹²⁵ buvo numatyta, kad nuostoliais laikomos kreditoriaus turėtos išlaidos, jo turto netekimas arba sužalojimas, taip pat kreditoriaus negautos pajamos, kurias jis būtų gavęs, jeigu skolininkas būtų įvykdęs prievolę.

¹¹⁸ *Cit. op.* 38, p.269.

¹¹⁹ Leonardus Lessius (1554 – 1623) - Jėzuitų teologas ir verslo etikos pradininkas.

¹²⁰ Luis de Molina (1535-1600) ispanų Jėzuitas ir nepalaužiamas žmogaus laisvės į Dieviškąją malonę gynėjas.

¹²¹ *Ibid.*

¹²² GORDLEY, J. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 270.

¹²³ Kodeksas skelbtas: Žin., 1964, Nr.19-138

¹²⁴ „Atsakomybė už prievolių pažeidimą“

¹²⁵ „Skolininko pareiga atlyginti nuostolius“

Įdomu pastebėti, kad 1964 m. civiliniame kodekse kalbant apie neteisėtai valstybės ar savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų bei jų pareigūnų ir valdininkų veiksmais ar neveikimu viešojo valdymo srityje padarytą žalą, buvo numatyta, jog ji atlyginama bendrais pagrindais, tačiau buvo nurodyta, kad negautos pajamos atlyginamos ne daugiau negu priklausytų palūkanų, kurios apskaičiuojamos nuo turėtų išlaidų, turto netekimo arba sužalojimo sumos pagal komercinių bankų mokamas už terminuotus indėlius vidutines palūkanas¹²⁶. Lyginant šią normą su šiuo metu galiojančiame įstatyme įtvirtinta atsakomybe už žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų (CK 6.271 str.¹²⁷), darytina išvada, jog 1964 m. civilinis kodeksas, įtvirtindamas negautų pajamų atlyginimo išlygą, numatė valstybės ir savivaldybės institucijų ir jų pareigūnų atsakomybės ribojimą, kai tuo tarpu dabartinis CK tokių ribojimų nenumato, todėl vienareikšmiškai pasakytina, kad dabartinis reguliavimas užtikrina didesnę asmens teisės į žalos atlyginimą garantiją.

1964 m. civilinis kodeksas negautas pajamas numatė ir dar vienu atveju: 498 straipsnyje teigiama, jeigu fizinis asmuo suluošintas ar kitaip sužalota jo sveikata, tai organizacija ar fizinis asmuo, atsakingi už žalą, privalo atlyginti nukentėjusiajam negautas pajamas, kurių jis nustojo dėl darbingumo netekimo ar sumažėjimo. Savo prasme analogiška numatanti norma yra ir dabartiniame CK, 6.283 straipsnio 1 dalyje numatyta, jeigu fizinis asmuo suluošintas ar kitaip sužalota jo sveikata, tai už žalą atsakingas asmuo privalo nukentėjusiam asmeniui atlyginti visus šio patirtus nuostolius ir neturtinę žalą. To paties straipsnio 2 dalyje numatyta, jog nuostolius sudaro negautos pajamos, kurias nukentėjęs asmuo būtų gavęs, jeigu jo sveikata nebūtų sužalota, ir su sveikatos grąžinimu susijusios išlaidos (gydymo, papildomo maitinimo, vaistų įsigijimo, protezavimo, sužaloto asmens priežiūros, specialių transporto priemonių įsigijimo, sužaloto asmens perkvalifikavimo išlaidos bei kitos sveikatos grąžinimui būtinos išlaidos). Negautas pajamas šiuo atveju sudaro sumažėjęs darbo užmokestis ar kitokios pajamos, kurias praranda nukentėjusysis dėl sveikatos sužalojimo, nes jis tampa visiškai ar iš dalies nedarbingas. Negautos pajamos apskaičiuojamos kaip pajamų, kurias nukentėjusysis gavo arba realiai galėjo gauti iki ir po sveikatos sužalojimo, skirtumas. Pavyzdžiui, likus dienai iki sužalojimo buvo priimtas nutarimas išrinkti nukentėjusįjį

¹²⁶ 1964m. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 485 straipsnis.

¹²⁷ CK 6.271 str. 1. Žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė iš valstybės biudžeto nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės. Žalą, atsiradusią dėl savivaldybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti savivaldybė iš savivaldybės biudžeto nepaisydama savo darbuotojų kaltės.

įmonės valdybos pirmininku. Tačiau dėl sužalojimo šis nutarimas nebuvo įgyvendintas. Šiuo atveju negautas pajamas reikėtų skaičiuoti atsižvelgiant į tai, kokias jas nukentėjusysis būtų gavęs dirbdamas valdybos pirmininku. Jeigu asmuo sužalojant nedirbo ir neturėjo jokių pajamų, negautos pajamos skaičiuojamos atsižvelgiant į vidutinį tokios pat profesijos ir kvalifikacijos kaip ir nukentėjusysis darbuotojo darbo užmokestį. Kai nukentėjusysis neturėjo jokios specialybės ir kvalifikacijos, negautas pajamas sudaro minimali mėnesio alga¹²⁸.

1964 m. civilinis kodeksas negautas pajamas numatė tik trijuose jau minėtuose straipsniuose. Dabartiniame CK *expressis verbis* negautas pajamas įtvirtinančių normų yra šiek tiek daugiau.

CK 1.116 straipsnio¹²⁹ 3 dalyje teigiama, kad asmenys, neteisėtai būdais įgiję informaciją, kuri yra komercinė (gamybinė) paslaptis, privalo atlyginti padarytus nuostolius. Nuostoliais šio straipsnio prasme laikomos paslapčiai sukurti, tobulinti, naudoti turėtos išlaidos bei negautos pajamos.

CK 3.123 straipsnio¹³⁰ 4 dalis numato, jog vieno sutuoktinio dalis iš bendro turto gali būti sumažinama šeimos negautų pajamų suma, kurių šeima negavo dėl sutuoktinio aplaidumo arba kurias jis nuslėpė nuo šeimos ir naudojo savo asmeniniams poreikiams tenkinti. Negautos pajamos šiuo atveju yra kriterijus, kuriuo remiantis, dėl netinkamo sutuoktinio elgesio, net ir laikantis bendro sutuoktinių turto lygių dalių principo, faktinės sutuoktiniams tenkančios turto dalys yra nevienodos.

Dar keli atvejai, kuomet paminėtos negautos pajamos, tai jau minėtas CK 6.283 straipsnis, reglamentuojantis žalos atlyginimą sveikatos sužalojimo atveju, bei CK XXXIV skyriaus¹³¹ 6.715 straipsnio¹³² 2 dalis, kuri numato, jog vykdytojas privalo atlyginti užsakovui dėl darbų trūkumų padarytus nuostolius pagal atliktų darbų vertę, jeigu sutartis nustato, kad nuostoliai atlyginami pagal atliktų darbų vertę, o negautos pajamos atlyginamos tik sutartyje numatytais atvejais.

CK XXXIX skyriuje¹³³, kalbant apie distribucijos sutarties nutraukimą (6.804 str.), nurodoma, jog nutraukus terminuotą sutartį prieš terminą, distributorius turi teisę

¹²⁸ MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. 1 leid. Vilnius: Justitia, 2003. 1 tomas, P. 393.

¹²⁹ „Komeracinė (gamybinė) ir profesinė paslaptis“

¹³⁰ „Nukrypimas nuo sutuoktinių bendro turto lygių dalių principo“

¹³¹ „Mokslinio tyrimo, bandomiej, konstravimo ir technologiniai darbai“

¹³² „Vykdytojo atsakomybė už sutarties pažeidimą“

¹³³ „Distribucija (paskirstymas)“

reikalauti negautų pajamų atlyginimo už likusį sutarties galiojimo terminą, jeigu sutartis buvo nutraukta dėl gamintojo (tiekėjo) kaltės.

Ir galiausiai paminėtinas CK 6.965 straipsnis, kuriame turto patikėjimo kontekste apibrėžiant patikėtinio atsakomybę, nurodoma, jog patikėtinis, kuris tinkamai nesirūpino jam perduotu turtu ir patikėtojo bei naudos gavėjo interesais, turi atlyginti naudos gavėjui arba patikėtoju nuostolius, padarytus dėl turto praradimo ar sugedimo, ir negautas pajamas.

Nurodyti CK straipsniai garantuoja nukentėjusiojo atžvilgiu neteisėtais pažeidėjo veiksmais padarytos žalos atlyginimą, apsaugant teisėtus interesus. Vis dėlto išvardytų normų negalima laikyti baigtiniu negautų pajamų forma atlygintinos žalos sąrašu.

Apžvelgiant pagrindinius Lietuvos Respublikos teisės aktus, pažymėtina, jog negautas pajamas, kaip žalos rūšį, numato LR Darbo kodekso¹³⁴ 257 straipsnis¹³⁵, LR Transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymo¹³⁶ 15 straipsnis¹³⁷, LR Žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymo¹³⁸ 4 straipsnis¹³⁹, LR Energetikos įstatymo¹⁴⁰ 43 straipsnis¹⁴¹ bei 44 straipsnis¹⁴², LR Viešojo administravimo įstatymo¹⁴³ 39 straipsnis¹⁴⁴. Atsižvelgiant į tai, kad minėti įstatymai reguliuoja specialius teisinius santykius, jų nuostatomis šiame darbe remiamasi nebus. Autorė šio darbo objekto analizę pateiks kitose šio darbo dalyse remdamasi civilinio kodekso nuostatomis bei nagrinėdama teismų praktiką komercinės teisės srityje.

¹³⁴ Valstybės žinios, 2002-06-26, Nr. 64-2569

¹³⁵ „Atlygintinos žalos dydžio nustatymas“

¹³⁶ Valstybės žinios, 2007-06-02, Nr. 61-2340

¹³⁷ „Žalos nustatymas“

¹³⁸ Valstybės žinios, 2002-06-07, Nr. 56-2228

¹³⁹ „Ne teismo tvarka atlyginamos žalos dydžio nustatymas“

¹⁴⁰ Valstybės žinios, 2000-08-04, Nr. 66-1984

¹⁴¹ „Elektros energijos vartotojų padarytos žalos atlyginimas“

¹⁴² „Žalos vartotojams atlyginimas“

¹⁴³ Valstybės žinios, 1999-07-09, Nr. 60-1945

¹⁴⁴ „Viešojo administravimo subjektų atsakomybė“

8. Negauto pelno analizė teismų praktikoje

Siekiant atskleisti negauto pelno institutą praktikoje bei įvertinti civilinės atsakomybės sąlygų reikšmę sprendžiant negauto pelno atlyginimo klausimą, magistrinio darbo autorė pasirinko dvi situacijas – sutartinių įsipareigojimų nevykdymo atvejį bei dėl nepagrįstai taikytų laikinųjų apsaugos priemonių negautą pelną. Taigi toliau darbe pateikiamos praktinių situacijų analizė.

8.1. Dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymu padarytos žalos

Vienas pagrindinių Lietuvos civilinės teisės principų – sutarties laisvės principas – užtikrina, jog laisva valia prisiimdamas teises ir pareigas, šalis įsipareigoja jas sąžiningai vykdyti ir bendradarbiauti siekiant sutarties tikslo. Be kita ko, pasirašydamos sutartį šalis prisiima atsakomybę dėl jos tinkamo įvykdymo arba priešingai – dėl neįvykdymo pasekmių, nes neginčytina, jog asmuo privalo atsakyti už bet kokią savo veiksmais padarytą žalą. Sutartinių įsipareigojimų nevykdymo atveju žala gali pasireikšti įvairiais būdais, tačiau svarbiausia, jog dėl neteisėtų vienos šalies veiksmų, t.y. sutartinių įsipareigojimų nevykdymo arba netinkamo vykdymo, yra paneigiamas kitos sutarties šalies teisėtų lūkesčių principas. Pastaraisiais metais ši problema buvo ypač opi, nes dėl visuotinai pripažįstamo sunkmečio objektyviai pasikeitus rinkos sąlygoms tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys susidūrė su tam tikrais finansiniais sunkumais, kurie turėjo tiesioginės įtakos sutartinių įsipareigojimų vykdymui.

Išnagrinėjusi šio magistrinio darbo temai aktualią teismų praktiką, autorė gali drąsiai teigti, jog susiklosčiusi situacija davė teigiamų rezultatų teisiniam negauto pelno reglamentavimui – teismuose padaugėjęs reikalavimų dėl negauto pelno atlyginimo, tapo akivaizdu, jog nepaisant to, kad įrodyti ir pagrįsti negautą pelną yra sudėtinga, netiesioginė žala, įskaitant negautą pelną, nėra tik fikcija. Beje, šioje vietoje verta paminėti Europos Teisingumo Teismo 2006 m. liepos 13 d. priimtame sprendime¹⁴⁵ išreikštą mintį, jog nacionalinėse teisės sistemose negalima atmesti nuostolių, pasireiškiančių negautu pelnu, kompensavimo galimybės, nes tai būtų nesuderinama su

¹⁴⁵ Europos Teisingumo Teismo 2006 m. liepos 13 d. sprendimas sujungtose bylose Nr. C-295/04 ir C-298/04 *Vincenzo Manfredi ir kt. v. Lloyd Adriatico Assicurazioni SpA ir kt.* (<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004J0295:EN:HTML>)

teisės į žalos atlyginimą garantija. Šio teiginio įrodymui magistrinio darbo autorė atrinko keletą jos manymu charakteringiausių bylų, kurios išryškins svarbiausius negauto pelno kaip žalos atlyginimo akcentus.

Pirmasis dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo negauto pelno reikalavimo pavyzdys tai 2011 m. sausio 25 d. priimta LAT nutartis¹⁴⁶. Šioje byloje nustatyta, jog neterminuota krovinių išvežiojimo sutartis, pagal kurią ieškovas įsipareigojo vykdyti atsakovo produkcijos pristatymą gavėjams, atsakovo iniciatyva buvo nutraukta nesilaikant 60 dienų išankstinio įspėjimo apie sutarties nutraukimą termino, kaip vienos iš sutarties sąlygų. Šiuo pagrindu ieškovas kreipėsi į teismą su reikalavimu priteisti iš atsakovo 41 517,11 Lt žalos, kaip negautų pajamų už kalendorinius metus, atlyginimo.

Pirmosios instancijos teismas ieškinį patenkino, vienašališką sutarties nutraukimą įvertinęs kaip esminį sutarties pažeidimą, nes sutarties šalis negavo to, ko pagrįstai tikėjosi iš sutarties, bei nurodė, jog nutraukus sutartį ieškovas patyrė žalos, nes darbuotojai, kurių atleisti ieškovas negalėjo, neturėjo darbo, taip pat ieškovas mokėjo už nenaudojamų automobilių draudimą.

Apeliacinės instancijos teismas tokį sprendimą pakeitė, priteisdamas ieškovo naudai iš atsakovo 4 191,75 Lt dydžio grynojo negauto pelno sumą. Teismas konstatavo, kad ieškovas, turėdamas su atsakovu sudarytą sutartį dėl logistikos paslaugų teikimo ir daugiau kaip metus nuolat gaudamas pajamas iš teikiamų užsakymų, realiai galėjo tikėtis gauti pajamų dar ne mažiau kaip du mėnesius (60 dienų), esant normaliai įmonės veiklai (pagal sutartį ieškovas gaudavo 8 proc. su PVM nuo mėnesio apyvartos be PVM) ir laikantis sutarties nutraukimo sąlygų. Patenkinto reikalavimo dalį apeliacinės instancijos teismas pagrindė ieškovo pateiktoje metinėje pelno mokesčio deklaracijoje numatytu 6,13 proc. ieškovo įmonės pelningumu (teismas nustatė, kad dviejų mėnesių laikotarpiu išvežiojus atsakovo produkcijos už 854 672,15 Lt, ieškovo pajamos būtų 68 380,97 Lt (8 proc. nuo produkcijos vertės), o grynasis pelnas galėtų sudaryti 4 191,75 Lt (6,13 proc. nuo 68 380,97 dydžio pajamų).

Kasacinės instancijos teismas minėtą sprendimą panaikino, atsižvelgdamas į šiame darbe jau minėtus negautų pajamų nustatymo kriterijus bei vertindamas, ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto, ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai, ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų atsakovo veiksmų. Nukentėjęs asmuo privalo įrodyti

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje J.J. įmonė v. UAB „Varėnos pienelis“ Nr. 3K-3-6/2011, kat. 44.5.1; 60; 99.9.

realų nuostolių dydį ir priežastinį ryšį su neteisėtais kalto asmens veiksmais. Nagrinėdamas bylą, LAT rėmėsi tokiomis faktinėmis aplinkybėmis: nuostolių dydį už du mėnesius ieškovas paskaičiavo iš tikėtinų pagal sutarties sąlygas gauti pajamų atėmus išlaidas; ieškovas savo paslaugas teikė trims įmonėms, tačiau nepateikė įrodymų, kad atsakovui teikiamų paslaugų apimtis ir gautos pajamos iš jų sudarė 1/3 dalį nuo visų pajamų gautų iš trijų atsakovų. Pritariant, kad į ieškovo negautų pajamų apskaičiavimą turėtų būti įtrauktos visos jo turėtos sąnaudos, buvo konstatuota, jog per du mėnesius, už kuriuos yra pagrįsta reikalauti negautų pajamų atlyginimo, savo veikloje ieškovas patyrė tokių faktinių sąnaudų: darbuotojų darbo užmokestis, krovinių automobilių eksploatavimo ir kt. išlaidos - iš viso 49 146, 24 Lt. Ieškovo tikėtinos gauti pajamos dėl vienašališkai neteisėtai nutrauktos sutarties, kaip teisingai pažymėjo ir apeliacinės instancijos teismas, sudarytų 68 380,97 Lt, iš šios sumos atėmus jau minėtas išlaidas, apmokestinamas ieškovo įmonės pelnas sudarytų 19 234,73 Lt, iš kurio atėmus 20 proc. (pagal tuo metu galiojusį juridinių asmenų pelno mokesčio tarifą) grynasis ieškovo negautas pelnas dėl atsakovo neteisėtų veiksmų sudarytų 15 387,78 Lt, taigi tokią ieškovo reikalavimo dalį LAT ir pripažino pagrįsta.

Autorės nuomone, pateikta ginčo situacija yra puikus pavyzdys, kaip skirtingai žemesniųjų instancijų teismai ir LAT vertina tiek patį negautą pelną, tiek jo dydį pagrindžiančius kriterijus, tiek svariausią reikšmę turinčius įrodymus. Aptartu atveju neteisėti atsakovo veiksmai pasireiškė numatyto termino dėl sutarties nutraukimo nesilaikymu, kuris buvo tiesioginė priežastis dėl pagrįstai tikėtosi, bet negauto ieškovo pelno. Ieškovo lūkestis gauti pelno buvo pagrįstas ir numatytas iš anksto, nes pasirašytoje sutartyje įtraukta 60 dienų termino įspėjimo prieš sutarties nutraukimą sąlyga buvo tas ieškovo garantas, kuris turėjo atitinkamą laikotarpį užtikrinti ieškovo įmonės veiklos tęstinumą bei stabilias pajamas. Autorės nuomone, visiškai nesuprantamas ieškovo reikalavimas priteisti negautas pajamas už kalendorinius metus ir apeliacinės instancijos teismo sprendimas negautų pajamų dydį apskaičiuoti ne taikant pajamų ir išlaidų skirtumo metodą, o remiantis ieškovo įmonės pelningumo procentine išraiška, todėl LAT sprendimą šioje byloje autorė vertina kaip precedentą žemesniųjų instancijų teismams bei reikalavimą dėl negauto pelno reiškiantiems asmenims.

Antrasis nagrinėjamu klausimu aktualus pavyzdys, tai 2011 m. vasario 15 d. LAT nutartis¹⁴⁷, kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl sutartinės atsakomybės taikymo negyvenamųjų patalpų nuomos sutarties šaliai vienašališkai nutraukus sutartį. Šioje byloje nustatyta, jog ieškovas su atsakovu sudarė 91,28 kv. m ploto negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį trejų metų laikotarpiui. Šia sutartimi atsakovas įsipareigojo už pirmus nuomos metus mokėti 75 Lt plus PVM už vieną kvadratinį metrą už kiekvieną mėnesį, kitus dvejus sutarties galiojimo metus – atitinkamai 85 Lt plus PVM. Praėjus metams nuo sutarties pasirašymo atsakovas negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį vienašališkai nutraukė, todėl ieškovas, ginčydamas tokį sutarties nutraukimą, kreipėsi į teismą su prašymu priteisti 66 746,05 Lt dydžio nuostolių, kurių didžiąją dalį sudarė ieškovo negautos pajamos, o 3 400,25 Lt sumą sudarė nuostoliai už tai, kad atsakovas nuomojamas patalpas ieškovui perdavė ne sutarties nutraukimo dieną, o vėliau.

Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino visiškai, argumentuodamas tuo, jog nutraukdamas su ieškovu sudarytą nuomos sutartį praėjus tik kiek daugiau nei trečdaliui termino, atsakovas nesilaikė sąžiningo sutarties vykdymo principo, nes būtent terminuotos sutarties pobūdis ir lėmė nuomos mokečio nuolaidų už pirmus nuomos metus atsakovui pritaikymą. Be kita ko, šis teismas vienašališką nuomos sutarties nutraukimą pripažino neteisėtu, kadangi nebuvo laikytasi įstatyme numatytos nuomos sutarties nutraukimo prieš terminą tvarkos¹⁴⁸.

Apeliacinės instancijos teismas nutarė nuostolių atlyginimo sumą sumažinti iki 3 400,25 Lt, nurodydamas, kad šalių susitarimas dėl sutarties vienašališko nutraukimo pranešimo kitai šaliai būdu, o ne teismine tvarka neprieštarauja teisės normoms ir atitinka abiejų šalių ketinimus. Konkrečiai šiuo atveju sutarties šalys, įgyvendindamos sutarties laisvės principą, susitarė dėl teisės nesant sutarties pažeidimo vienašališkai nutraukti sutartį, laikantis trijų mėnesių įspėjimo termino. Bylos duomenys – atsakovo išsiųstas ieškovui pranešimas apie sutarties nutraukimą ir sumokėtos netesybos – patvirtina, kad atsakovas laikėsi sutartimi prisiimtų pareigų. Anksčiau minėtą sumą teismas priteisė, atsižvelgęs į dėl pavėluoto nuomojamo daikto perdavimo ieškovo patirtus tiesioginius nuostolius.

Tokį antrosios instancijos teismo sprendimą LAT paliko nepakeistą. Kasacinis teismas nurodė, jog gavęs atsakovo pranešimą su išvardintomis sutarties nutraukimo

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB “Tikroji vaivorykštė” v. AB “Lituanica” Nr. 3K-3-52/2011, kat. 44.5.1; 50.5; 116.1 (S)

¹⁴⁸ CK 6.498 straipsnyje numatyta, jog esant įstatyme išvardintiems pagrindams nuomos sutarties nuomininko reikalavimu gali būti nutraukta tik teismo sprendimu.

priežastimis (rinkoje pasikeitusi situacija, per didelės nuomos kainos), ieškovas nebendradarbiavo ir nebandė inicijuoti tolesnio sutarties galiojimo, šalių tarpusavio interesų suderinimo ar problemų išsprendimo, taigi nėra pagrindo teigti, jog atsakovo veiksmai buvo nesąžiningi. Vienas iš kasacinio skundo argumentų šiuo atveju buvo tai, jog dėl pirmaisiais nuomos sutarties galiojimo metais suteiktos nuolaidos, ieškovas ne tik gavo mažesnę nuomos mokesčio pelną, bet ir negavo didžiosios dalies planuoto nuomos mokesčio iki nustatyto nuomos sutarties termino pabaigos. Į tai atsakydama teisėjų kolegija teigė, kad patalpų nuomos kaina yra šalių derybų objektas, todėl nėra pagrindo išvadai, kad atsakovui buvo padaryta esminė nuomos kainos nuolaida, nes sutartyje buvo sulygta dėl nuomos mokesčio mokėjimo išdėstymo tvarkos. Todėl teismas sprendė, jog ieškovo nurodytos negautos pajamos nelaikytinos dėl atsakovo veiksmų atsiradusiais nuostoliais.

Apibendrinant šią nutartį pasakytina, jog gautinų pajamų numatymas yra susijęs ne tik su tinkamu sutarties vykdymu, bet ir su šalių bendradarbiavimo pareiga. Atsižvelgiant į besikeičiančias aplinkybes bei rinkos sąlygas, suinteresuotos šalys turi bendradarbiauti ir siekti kompromiso tam, kad sutarties vykdymas nei vienai iš šalių netaptų nuostolingas. Be to, tais atvejais, kai atsakovo veiksmai nėra ieškovo negauto pelno priežastis, nėra ir negali būti galimybės gauti negauto pelno kompensaciją.

Autorės nuomone, ypač reikšminga 2010 m. lapkričio 23 d. LAT nutartis¹⁴⁹, kuri taip pat atskleidė, kaip skirtingai teismai vertina negauto pelno institutą. Šioje byloje nustatyta, jog subnuomos sutartimi ieškovas iš atsakovo išsinuomojo komercinės paskirties patalpas Vilniaus prekybos centre, kuriame jam buvo sudarytos sąlygos verstis laisvalaikio pramogų pobūdžio komercine veikla (paskutiniame prekybos centro aukšte veikė ieškovo baras ir biliardo klubas). Atsakovui pranešus, kad jis vienašališkai keičia subnuomos sutarties sąlygas, sutrumpindamas prekybos centro darbo laiką iki 20.00 valandos, ieškovas su naujomis sąlygomis nesutiko, kadangi, atsižvelgiant į jo veiklos pobūdį, jis netektų galimybės dirbti pelningiausiu paros metu. Ieškovo teigimu, atsakovas nesilaikydamas subnuomos sutarties nuostatos, kuri teigia, kad galioja tik abiejų šalių pasirašyti sutarties pakeitimai, papildymai ir priedai, ir neleisdamas klientams patekti į prekybos centrą, o tuo pačiu ir į ieškovo barą ir biliardo klubą po 20.00 val., atliko

¹⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-459/2010 pagal ieškovo BUAB „Mano tikslas“ ieškinį atsakovui UAB „Armitana“, Proc. Sprendimo kategorijos: 42.11.1; 42.11.2; 44.5.1; 50.5 (S);

neteisėtus veiksmus. Tuo tarpu, remdamasis tuo, kad susidarė dviejų subnuomos mokesčių dydžio ieškovo išskolinimas, atsakovas subnuomos sutartį vienašališkai nutraukė. Ieškovas kreipėsi į teismą prašydamas tokį subnuomos sutarties nutraukimą pripažinti neteisėtu bei reikalaudamas 1 173 000 Lt nuostolių atlyginimo (reikalavimo dydį pagrindė verslo nuvertėjimu bei negautomis pajamomis, apskaičiuotomis laikotarpiu nuo to momento, kai atsakovas nebeleido klientams patekti į prekybos centrą po 20.00 val iki momento, kai ieškovas išsikraustė iš prekybos centro patalpų).

Pirmosios instancijos teismas subnuomos sutarties nutraukimą pripažino neteisėtu, darbo laiko sutrumpinimą ieškovui, gaunančiam pagrindines veiklos pajamas po 20.00 val., pripažino esminiu subnuomos sutarties pažeidimu ir nutarė, kad dėl atsakovo ribojimo naudotis subnuomojamomis patalpomis ieškovas patyrė 104 288,79 Lt nuostolių dėl negautų pajamų (pelno), neskaičiuojant pridėtinės vertės mokesčio.

Lietuvos apeliacinis teismas tokį sprendimą nusprendė pakeisti ir ženkliai padidinti ieškovui iš atsakovo priteistiną nuostolių sumą, motyvuodamas subnuomos sutarties ilgaamžiškumu (sutartyje numatytas terminas - iki 2013 m.) bei faktu, jog ieškovo veiklos ir verslo apyvarta bei pelnas tolydžio augo. Be to, teismas rėmėsi ieškovo pateikta verslo vertinimo ataskaita, kurioje nurodyta, jog ieškovo verslas vertintas taikant naudojimo pajamų (pinigų srautų diskonto) vertės metodą, kai turtas vertinamas ne kaip įvairaus turto suma, bet kaip verslo objektas, duodantis pelną. Metodo pagrindas – būsimųjų grynujų pinigų srautų prognozės ir jų dabartinė vertė. Teismas pažymėjo, jog šis metodas taikomas tada, kai tikimasi, kad vertinamo turto naudojimo vertė objektyviausiai parodys turto vertę rinkoje. Diskontuotų piniginių srautų metodas leidžia įvertinti įmonę ir jos akcijas kaip verslą. Teismas išskyrė pagrindinį šio metodo privalumą – tikslesnį įvertinimą, nes vertinant atsižvelgiama į konkrečios įmonės dabartinę padėtį, veiklos perspektyvas, pelningumo galimybes, rizikas, kapitalo struktūrą bei investicijų poreikį. Ieškovo pateiktoje verslo vertės ataskaitoje ir verslo vertės nustatymo pažymoje nurodyta, jog ieškovo verslo dalies vertė atitinkamu laikotarpiu buvo 1 238 000 Lt (pagal pesimistines prognozes – 1 091 000 Lt), patirti nuostoliai dėl veiklos plėtros galimybių apribojimo bei rinkos dalies praradimo galėjo būti apie 610 000 Lt. Teismas konstatavo, jog dėl neteisėtų atsakovo veiksmų ieškovas neteko verslo dalies rinkos vertės, todėl atsakovui atsirado prievolė atlyginti ieškovui 1 021 000 Lt nuostolių (verslo vertinimo ataskaitos pesimistinių prognozių suma, sumažinta ieškovo parduoto inventoriaus suma). Tokį Lietuvos apeliacinio teismo sprendimą šio darbo autorė laiko itin kritikuotinu,

manydama, kad teismas visiškai nepagrįstai nesprendamas negauto pelno atlyginimo galimybės, priteisė ieškovo verslo dalies rinkos vertę.

Kasacine tvarka teisinius šio ginčo klausimus nagrinėjęs LAT, visų pirma pažymėjo, kad šiuo atveju reikšminga bendradarbiavimo (šalių kooperavimosi) vykdant sutartį pareiga, ypač vertinant, ar nuostolių patyrusi šalis savo veiksmais ar neveikimu neprisidėjo prie nuostolių atsiradimo ar (ir) jų padidėjimo. Teismas, remdamasis įstatyme numatyta nuostata, kad viena šalis negali remtis kitos šalies sutarties neįvykdymu tiek, kiek sutartis nebuvo įvykdyta dėl jos pačios veiksmų ar neveikimo, pažymėjo, kad šiuo atveju ieškovo atsisakymas mokėti nuomos mokesčių po to, kai nuomotojas pakeitė patalpų nuomojimosi laiką, negali būti laikomas proporcingu kitos šalies atžvilgiu veiksmu ir tai nepadeda siekti tolesnio susitarimo dėl sutarties vykdymo. Be to, ieškovui tenkančios bendradarbiavimo pareigos nevykdymą rodo ieškovo veiksmai, kuriais jis nesiekė išsaugoti sutartinių santykių, neinicijavo taikaus susitarimo su kita šalimi, dėl to neveikė, siekdamas sumažinti nuostolius (negautas pajamas). Teigdamas, kad tokia pozicija ieškovas iš dalies prisiėmė neigiamų padarinių atsiradimo riziką, teismas nurodė, jog dėl ieškovo negautų pajamų atsiradimo ir jų dydžio padidėjimo yra atsakingos abi nuomos sutarties šalys, kurios lygiomis dalimis turi prisiimti nuostolių kompensavimo pareigą.

Aptariamoje nutartyje LAT taip pat nurodė, jog nuostoliai pripažįstami kaip negautos pajamos arba patirtos išlaidos (turto sumažėjimas), atsižvelgiant į tai, ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto, ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai ir ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų. Sutarties nevykdymo atveju sutarties šaliai pareiškus ieškinį nuostoliams dėl verslo nuvertėjimo atlyginti, šie nuostoliai turi būti pagrįsti realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis (išlaidomis), kurias kreditorius būtų gavęs (patyręs), jei nebūtų kitos sutarties šalies pažeidžiančių sutartį veiksmų. Remdamasis šiomis įstatymo nuostatomis bei atsižvelgdamas į dėl ekonominio sunkmečio objektyviai iš esmės pakitusias rinkos sąlygas, sumažėjusį gyventojų vartojimą, kas savo ruožtu nulėmė prekių ir paslaugų pardavimų apimčių sumažėjimą, LAT sprendė, jog negalima išvada, kad ieškovo hipotetinės pajamos ir pelnas iš prarastos verslo dalies veiklos iki 2013 metų (subnuomos sutarties pabaigos) būtų išlikusios tokios pat, kokios buvo prognozuotos pagal ieškovo veiklos pajamas ir pelną, fiksuotus 2008 metų pradžioje.

Aptardamas priežastinio ryšio klausimą, teismas sprendė, jog ieškovo nurodomų nuostolių dydžio dėl verslo nuvertėjimo nepagrindžia atsakovo neteisėti veiksmai jam vienašališkai pakeitus negyvenamųjų patalpų subnuomos sąlygas, nes ieškovo pajamų

esminį sumažėjimą nulemtų objektyviai įvykusi nepriklausanti nuo šalių valios priežastis – ekonomikos nuosmukis.

Šių motyvų pagrindu LAT, patvirtindamas šio darbo autorės nuomonę, nurodė, kad apeliacinės instancijos teismo nutartyje nebuvo pagrindo vadovautis turto ir verslo vertinimo ataskaitos duomenimis ir patenkinti ieškovo reikalavimą dėl verslo dalies nuvertėjimo atlyginimo, ir nutarė pirmosios instancijos teismo ieškovui iš atsakovo priteistą sumą, sumažinti perpus, atsižvelgiant į tai, kad dėl nuostolių atsiradimo abi sutarties šalys atsakingos lygiomis dalimis.

Apibendrinant paskutinę dėl sutarties pažeidimo negauto pelno autorės pasirinktą situaciją, pasakytina, jog vertinant negauto pelno atlyginimo galimybę ypač svarbūs ne tik atsakovo, bet ir paties pažeidėjo veiksmai. Jeigu žalą negauto pelno forma patiriantis asmuo, nesiima jokių priemonių, kad nuostolių dydis būtų sumažinamas, ir delsia priimti sprendimus dėl tolimesnio tinkamo sutarties vykdymo, tuomet jis savo veiksmais prisiima tam tikrą dalį negauto pelno rizikos, todėl teikdamas reikalavimą dėl negauto pelno atlyginimo neturėtų tikėtis, kad nebus atsižvelgiama į jo rizikingus sprendimus.

8.2. Dėl nepagrįstai taikytų laikinųjų apsaugos priemonių negauto pelno

LR civilinio proceso kodekse¹⁵⁰ reglamentuojamų laikinųjų apsaugos priemonių institutas laikytinas priemone, turinčia užkirsti kelią žalos atsiradimui. Tačiau galimos ir priešingos situacijos, kuomet būtent dėl laikinųjų priemonių taikymo ir tam tikrų apribojimų vienokia ar kitokia forma patiriami nuostoliai. Kadangi šiame darbe aktualus negauto pelno kaip žalos atlyginimo klausimas, toliau pateikiamas praktinis tokios situacijos pavyzdys.

2009 m. birželio 29 d. Lietuvos apeliacinis teismas priėmė nutartį¹⁵¹, kurioje nuspręsta ieškovui atlyginti nuostolius dėl nepagrįstai taikytų laikinųjų apsaugos priemonių. Byloje nustatyta, kad ieškovo bankas atsakovei suteikė kreditą, kurio užtikrinimui buvo įkeistas atsakovei nuosavybės teise priklausantis nekilnojamasis turtas. Atsakovei pažeidus sutartinius įsipareigojimus, ieškovas kredito sutartį nutraukė. Dėl

¹⁵⁰ Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340

¹⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje AB Danske Bank A/S Lietuvos filialas v. G.K. Nr. 2A-301/2009, kat. 44.2.4. (S)

negražintos 1 400 328,24 Lt dydžio atsakovės skolos teismo hipotekos skyriaus nutartimi buvo areštuotas jai nuosavybės teise priklausantis kredito užtikrinimui įkeistas turtas.

Atsakovei pareiškus ieškinį dėl hipotekos pripažinimo negaliojančia, teismo nutartimi buvo taikytos laikinosios apsaugos priemonės – draudimas parduoti bankui įkeistą ir areštuotą turtą. Praėjus daugiau nei trimis metams nuo atsakovės ieškinio pateikimo dienos atsakovės prašymu taikytos laikinosios priemonės buvo panaikintos, kelioms teismo instancijoms jos ieškinį atmetus.

Pateikdamas ieškinį dėl 200 835,77 Lt nuostolių atlyginimo, bankas nurodė, jog dėl nepagrįstai taikytų laikinųjų apsaugos priemonių patyrė nuostolių, nes negalėjo susigrąžinti paskolos, negavo palūkanų bei skolinosi pinigus iš kitų bankų.

Pirmosios instancijos teismas ieškinį patenkino iš dalies – priteisė ieškovui iš atsakovės 100 000 Lt nuostoliams atlyginti. Teismas pažymėjo, jog prašydama taikyti laikinąsias apsaugos priemones atsakovė veikė savo rizika. Dėl atsakovės kaltės buvo sustabdytas priverstinis išieškojimas, todėl ieškovas neturėjo galimybės realizuoti įkeistą turtą. Tačiau ieškovui nepateikus įrodymų, kad realizuotas turtas būtų užtikrinęs visą suteikto kredito grąžinimą, teismas laikė, jog ieškovo nuostoliai skaičiuotini nuo įkeisto turto vertės, o ne nuo atsakovės skolinių įsipareigojimų dydžio, kurie viršija įkeisto turto vertę. Ieškovas nuostolius (negautą pelną) siejo su palūkanų negavimu ir laikė, kad paskolos vidutinė metinė palūkanų norma buvo 4,98 proc. Tokiu būdu apskaičiavus palūkanas nuo įkeisto turto vertės už laikotarpį, kurį buvo nepagrįstai taikytos laikinosios apsaugos priemonės, jų dydis sudaro iš viso 155 336, 29 Lt. Teismas sprendė, kad šią sumą teismas galėtų pripažinti realiais ieškovo nuostoliais tik esant tikimybei, kad realizuoto ir įkeisto turto vertė būtų lygi. Atsižvelgdamas į tai, kad nėra galimybės tiksliai įrodyti ieškovui padarytų nuostolių dydžio, į sunkią atsakovės turtinę padėtį bei tai, kad ieškovas suteikė paskolą žymiai viršijančią įkeisto turto vertę, teismas nusprendė iš atsakovės priteisti 100 000 Lt ieškovo nuostoliams atlyginti.

Apeliacinės instancijos teismas sprendimą pakeitė, nurodydamas, jog negautomis pajamomis laikoma ta turtinė nauda, kurios nukentėjusysis žalą sukėlusiu veiksmu metu dar nebuvo gavęs, tačiau kuri būtų gauta, jeigu nebūtų buvę žalą sukėlusiu veiksmu. Taip pat pažymėjo, jog pagal susiklosčiusią teismų praktiką negautomis pajamomis yra pripažįstama ne visa nauda, kurią turėjo gauti nukentėjusysis, o tik ta suma, kuria būtų padidėjęs nukentėjusiojo turtas, t.y. grynosios negautos pajamos, kurios gaunamos iš gautų pajamų atskaičius būtinas išlaidas. Šiuo atveju ieškovo vidutiniškai gautos 4,98 procentų metinės palūkanos yra ieškovo pajamos, neatskaičius išlaidų. Nutartyje

paminėta, jog ieškovas yra finansinė įstaiga, teikianti kredito paslaugas, kuri tam, kad būtų gautas tam tikras pelnas, patiria išlaidas. Iš viešai skelbiamų ieškovo pelno (nuostolių) ataskaitos duomenų matyti, kiek bankas turėjo pajamų iš palūkanų, kiek patyrė palūkanų pajamų išlaidų ir turėjo grynujų palūkanų pajamų 2004-2007 metų laikotarpyje. Šias ieškovo finansines ataskaitas teismas vertino kaip tinkamą įrodymą, patvirtinantį ieškovo turėtas grynąsias palūkanų pajamas, ir jomis vadovavosi nustatydamas ieškovo patirtus nuostolius. Kaip teisingai sprendė pirmosios instancijos teismas, apskaičiavus 4,98 procento vidutinių metinių palūkanų nuo įkeisto turto vertės per nepagrįstai taikytų laikinųjų apsaugos priemonių laikotarpį ieškovas būtų gavęs 155 336,29 Lt palūkanų pajamų. Atsižvelgdamas į finansinės ataskaitos duomenis, kuriuose pateikta atskirų metų palūkanų išlaidų procentinė išraiška, ir apskaičiavęs kiekvienų metų palūkanų bei išlaidų dydžius, teismas nustatė, jog 155 336,29 Lt ieškovo negautų palūkanų pajamų tenka 78 599,73 Lt išlaidų, todėl grynosios negautų palūkanų pajamos sudaro 76 736,56 Lt. Apeliacinės instancijos teismas vertino, kad tiek grynujų pajamų būtų gavęs ieškovas, suteikęs įkeisto turto dydžio kreditą nepagrįstai taikytų laikinųjų apsaugos priemonių laikotarpiu. Teismas sprendė, kad tokias grynąsias pajamas ieškovas galėjo gauti, nes ieškovo, kaip kredito įstaigos, pagrindinė veikla yra kreditų teikimas, t. y. tuo civilinės teisės objektu (pinigais) būtų naudojamosi, siekiant gauti pelno. Tuo tarpu, negrąžinus kredito ir atsakovės prašymu sustabdžius priverstinį išieškojimą iš įkeisto turto, ieškovas neteko galimybės naudotis pinigais, t.y. suteikti įkeisto turto vertės dydžio kreditą kitiems asmenims ir iš šios paslaugos gauti pajamas (palūkanas). Be kita ko, atsižvelgęs ir į realias ieškovo galimybes teikti kreditavimo paslaugas, teismas ieškovo argumentą, kad kreditavimui lėšų teko skolintis iš kitų bankų, laikė visiškai pagrįstu.

Vadovaudamasis nurodytais argumentais, Lietuvos apeliacinis teismas sprendė, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai, savo nuožiūra nustatė nuostolių dydį, todėl teismo motyvai, susiję su tuo, kad nėra galimybės tiksliai įrodyti nuostolių dydį, naikintini, ir iš atsakovės ieškovo naudai priteisiama 76 736,56 Lt, t.y. tiek, kiek liktų grynojo pelno iš atitinkamu laikotarpiu negautų pajamų atskaičius objektyviai turėtas išlaidas.

Kaip matyti iš šio pavyzdžio, prašymas taikyti laikinąsias apsaugos priemones gali būti vertinamas kaip piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis, dėl kurio kitam asmeniui padaroma žala. Pagal žalą patyrusio asmens reikalavimą už tokiomis veiksmais atsiradusius nuostolius ir negautą nukentėjusiojo asmens pelną atsakingas asmuo privalės atlyginti. Tačiau priteistinos negauto pelno atlyginimo sumos klausimas bus sprendžiamas

atsižvelgiant į visas būtinas kreditoriaus išlaidas, kurias įvertinus ir atskaičius, kreditoriaus reikalavimas bus patenkintas tik grynojo negauto pelno ribose.

IŠVADOS:

1. Atsižvelgiant į tai, kad pagal Lietuvos ir užsienio teismų praktiką nukentėjusiajam yra priteisiamas ne visas turtas, kurį nukentėjusysis turėjo gauti, jeigu pažeidėjas nebūtų pažeidęs teisės, o tik ta suma, kuria būtų padidėjęs nukentėjusiojo turtas, t. y. nukentėjusiajam yra priteisiamos grynosios negautos pajamos, apskaičiuojamos atskaičius mokesčius ir kitas išlaidas, manytina, kad Lietuvos civiliniame kodekse vietoj „negautų pajamų“ sąvokos turėtų būti įtvirtinta „negauto pelno“ sąvoka.
2. Tai, ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos arba patirtos išlaidos (turto sumažėjimas), sprendina pagal tokius kriterijus: 1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų.
3. Vertinant negauto pelno atlyginimo galimybę svarbūs ne tik atsakovo, bet ir paties nukentėjusiojo veiksmai. Jeigu žalą negauto pelno forma patiriantis asmuo, nesiima jokių priemonių, kad nuostolių dydis būtų sumažinamas, ir delsia priimti sprendimus dėl tolimesnio tinkamo sutarties vykdymo, tuomet jis savo veiksmais prisiima tam tikrą dalį negauto pelno rizikos.
4. Pažeidėjo neteisėtai gauta nauda kartais gali būti sutapatinama su nukentėjusiojo negauta nauda, tačiau tai nėra nukentėjusiojo negauta nauda, nes visų pirma neteisėtai gautai naudai būdingas subsidiarumas, todėl negautos pajamos bet kuriuo atveju turi pirmenybę ir tik negalint jų apskaičiuoti tiksliai, į pagalbą būtų pasitelkiama pažeidėjo neteisėtai gauta nauda.
5. Negautas pelnas yra viena iš galimų grynai ekonominių nuostolių rūšių.
6. Nepaisant to, kad negautas pelnas ir prarastosios galimybės pinigine verte reiškia tai, kuo būtų pagerėjusi nukentėjusiojo asmens turtinė padėtis, tai yra visiškai skirtingus tikslus turinčios žalos rūšys.
7. LR civilinio proceso kodekse įtvirtintas piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis draudimas užtikrina, jog asmuo, nepagrįstai prašęs taikyti laikinąsias apsaugos priemones, veikia savo rizika ir gali būti pripažintas atsakingu už dėl nepagrįstai taikytas laikinąsias apsaugos priemones atsiradusius nukentėjusiojo nuostolius, tame tarpe ir negautą nukentėjusiojo pelną.

PANAUDOTA LITERATŪRA:

Teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Jungtinių Tautų konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių. Valstybės Žinios, 1995.12.15, Nr.: 102, Publ. Nr.: 2283.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios. 2000, Nr. 74–2262.
4. 1964 m. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Žin., 1964, Nr.19-138.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340.
6. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas (su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 2002-06-26, Nr. 64-2569.
7. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas. Valstybės žinios, 2000-08-04, Nr. 66-1984.
8. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 110-3992.
9. Lietuvos Respublikos transporto priemonių valdytojų civilinės atsakomybės privalomojo draudimo įstatymas. Valstybės žinios, 2007-06-02, Nr. 61-2340.
10. Lietuvos Respublikos žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų, atlyginimo įstatymas. Valstybės žinios, 2002-06-07, Nr. 56-2228.
11. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999-07-09, Nr. 60-1945.

Specialioji literatūra:

1. AMBRASIENĖ, D., BARANAUSKAS, E. ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vadovėlis. MRU. Vilnius, 2004.
2. BIRMONTIENĖ, T., JARAŠIŪNAS, E., ir kt. *Lietuvos konstitucinė teisė*. Antrasis leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
3. СЕРГЕЕВ, А. П., ТОЛСТОЙ, Ю. К. Гражданское право. Том 1. Учебник. Издание пятое, переработанное и дополненное, 2000, «ПБОЮЛ Л.В. Рожников».

4. COOTER, R., Eisenberg M.A. Damages for Breach of Contract. *California Law Review*, 1985.
5. DESSEMONTET, Francois; ANSAY, Tugrul, *Introduction to Swiss Law*, Kluwer Law International; 3rd edition, 2004.
6. ДОДОНОВ, В.Н., *et al.* Большой юридический словарь.; ред. Сухарев, А.Я. Москва: ИНФРА-М, 1998.
7. European Group on Tort Law. *Principles of European Tort Law. Text and Commentary*. Wien/New York: Springer, 2005.
8. GORDLEY, J. *Foundations of Private Law: Property, Tort, Contract, Unjust Enrichment*. New York: Oxford University Press, 2006.
9. KEINYS, Stasys. ir kt. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
10. LYBERIS, Antanas *Sinonimų žodynas*. Antrasis pataisytas leidimas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002.
11. MIKELĖNAS, Valentinas. *Civilinės atsakomybės problemos: Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
12. MIKELĖNAS, Valentinas. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. 1 leid. Vilnius: Justitia, 2003, 1 tomas.
13. MIZARAS, Vytautas, *Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai*. Vilnius: Justitia, 2003.
14. MIZARAS, Vytautas. *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Justitia, 2007.
15. NEKROŠIUS, I., NEKROŠIUS, V., VĖLYVIS, S., *Romėnų teisė*. Vilnius: Justicija, 2007.
16. NORKŪNAS, A., SELELIONYĖ-DRUKTEINIENĖ, S. *Civilinės atsakomybės praktikumas. Mokomasis leidinys*. Vilnius: MRU, 2008.
17. RADIN, Max; *Radin Law Dictionary*, Oceana Pub., Inc. N. Y., 1966.
18. SELELIONYTĖ-DRUKTEINIENĖ, S., *Grynai ekonominio pobūdžio žala kaip specifinė žalos kategorija Lietuvos Respublikos deliktų teisėje*, MRU, Jurisprudencija, 2009, 4 (118)
19. SONIDOV, D., CONNINGTON, R. *Contract Damages: Domestic and International Perspectives*. Oxford and Portland, Oregon, 2008.

20. Van Boom, W. H. *Pure Economic Loss: A Comparative Perspective*. In *Pure Economic Loss*. Van Boom, W. H.; Koziol, H.; Witting, C. A. (eds). Vienna: Springer-Verlag, 2004
21. VAIŠVILA, Antanas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009.
22. VITKEVIČIUS, P., VĖLYVIS, S. ir kt. *Civilinė teisė: vadovėlis*. Kaunas: Vijusta, 1998.
23. *Wörterbuch kaufmännischer Begriffe*. Köln: Serger Medien, 2000.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimo Nr. 27 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant civilines bylas dėl atlyginimo turtinės žalos, padarytos eismo įvykio metu“.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. balandžio 17 d. nutartis c.b. B. Leskauskas ir kt. v S. Bylinskienė ir kt., Nr. 3K-3-614/2002, kat. 39.2.2.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis c.b. *Valstybės turto fondas v. UAB „Bandužiai“*, Nr. 3K-3-1177, kategorija 39.2.3; 39.2.4; 39.6.1; 40.10.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 5 d. nutartis c.b. UAB „duomenys neskelbtini“ v UAB „H.P.L. Alytus“, Nr. 3K-3-252/2004, kat. 39.2.3; 39.2.4; 39.6.2.13.
5. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. gegužės 26 d. nutartis c.b. UAB „Šiaulių tara“ v. AB „Stumbras“, Nr. 2A-41/2006, kategorija: 44.2.4.1.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c.b. E.Mikutavičius v. R.Kaupas, Nr. 3K-3-585/2006.
7. Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-197/2007 pagal ieškovo UAB „Baldu rojus“ ieškinį atsakovui G.O. Proc. Sprendimo kategorijos: 22.8; 89 (S).
8. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. gegužės 12 d. nutartis c.b. I.D. ir N.K. v. UAB „Junesta“ Nr. 2A-186/2008, kat. 42.4; 45.6.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c.b. A.S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“ Nr. 3K-3-126/2009, kat. 42.4; 44.2.4.1 (S).
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. vasario 17 d. nutartis c.b. E.Č.-Š. v. UAB „Pakruojo parketas“ Nr. 3K-3-82/2010, kat. 42.4; 114.9.3.2 (S).

11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis c.b. Nr. 3K-3-459/2010 pagal ieškovo BUAB „Mano tikslas“ ieškinį atsakovui UAB „Armitana“, kat. 42.11.1; 42.11.2; 44.5.1; 50.5 (S).
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis c.b. UAB „Labtarna“ v. Trakų rajono savivaldybės administracija, Nr. 2A-1174/2010, kat. 45.4.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje J.J. įmonė v. UAB „Varėnos pienelis“ Nr. 3K-3-6/2011, kat. 44.5.1; 60; 99.9.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis c.b. UAB „Tikroji vaivorykštė“ v. AB „Lituanica“ Nr. 3K-3-52/2011, kat. 44.5.1; 50.5; 116.1 (S).

Elektroniniai dokumentai:

1. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas <http://www.lki.lt/dlkz/>
2. Europos deliktų teisės principai <http://www.egtl.org/principles/pdf/PETL.pdf>;
Europos sutarčių teisės principai
[http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk partI og II.htm](http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI og II.htm);
3. Europos Teisingumo Teismo 2006 m. liepos 13 d. sprendimas sujungtose bylose Nr. C-295/04 ir C-298/04 *Vincenzo Manfredi ir kt. v. Lloyd Adriatico Assicurazioni* *SpA*
(<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62004J0295:EN:HTML>)
4. Jungtinių Tautų Tarptautinių komercinių sutarčių principai
<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>;
5. Jungtinių Tautų konvencija dėl tarptautinio prekių pirkimo-pardavimo sutarčių
<http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/sales/cisg/V1056997-CISG-e-book.pdf>
6. MIZARAS, Vytautas. *Prievolių teisė I paskaitų skaidrės, 6 tema*. Prieiga per internetą: <http://www.tf.vu.lt/images/stories/CTCPK/PT_6tema.pdf>.
7. 1994 m. Rusijos Federacijos civilinis kodeksas, <http://www.gk-rf.com/>
8. Tarptautinių žodžių žodynas, <http://www.zodynas.lt/>

SANTRAUKA

Viena iš Lietuvos Respublikoje pripažįstamų žalos rūšių, negautos pajamos, kurių sąvoką šiame darbe siūloma pakeisti „negauto pelno“ sąvoka, garantuoja tinkamą konstitucinės asmens teisės į žalos atlyginimą užtikrinimą. Tačiau teikiant reikalavimą dėl negauto pelno atlyginimo, reikia turėti omenyje, kad tokio reikalavimo pagrįstumą vertinantis teismas atsižvelgs į tai, ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto, ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai, ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų. Gautinų pajamų numatymas yra susijęs ne tik su tinkamu pareigų vykdymu, bet ir su sąžiningumu bei bendradarbiavimo pareiga, kadangi vertinant negauto pelno atlyginimo galimybę ypač svarbūs ne tik atsakovo, bet ir paties nukentėjusiojo veiksmai. Jeigu žalą negauto pelno forma patiriantis asmuo, nesiima jokių priemonių, kad akivaizdžiai gresiančių nuostolių dydis būtų sumažinamas, tuomet jis savo veiksmais prisiima tam tikrą dalį negauto pelno rizikos. Tai aktualu ir sprendžiant priežastinio ryšio klausimą: jeigu atsakovo veiksmai nėra ieškovo negauto pelno priežastis arba negautą ieškovo pelną sąlygojo abiejų šalių veiksmai, remiantis civilinio kodekso 6.253 straipsniu bus sprendžiamas atsakomybės ribojimo ar netaikymo klausimas.

Pažymėtina, jog negautam pelnui taikoma *ius impossibilitum est non iuris* (teisė nustato tik tai, kas įmanoma ir galima tikrovėje) taisyklė: ieškovas savo patirtą žalą turi pagrįsti realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis, kurias jis būtų gavęs, jei nebūtų jo interesus pažeidžiančių veiksmų, tuo tarpu ieškovo reikalavimą vertinantis teismas turi atsižvelgti į visų ginčo situacijoje reikšmingų aplinkybių visetą.

Pagal susiklosčiusią teismų praktiką negautomis pajamomis yra pripažįstama ne visa nauda, kurią turėjo gauti nukentėjusysis, o tik ta suma, kuria būtų padidėjęs nukentėjusiojo turtas, t.y. grynosios negautos pajamos, kurios gaunamos iš gautų pajamų atskaičius būtinas išlaidas. Be to, pabrėžiant kompensacinį civilinės atsakomybės pobūdį, pažymėtina, jog siekiant įgyvendinti visiško nuostolių atlyginimo principą atlygintinos žalos dydis turėtų sutapti su patirtų nuostolių dydžiu ir neviršyti jo, taip išvengiant nepagrįsto nukentėjusiojo asmens praturtėjimo.

SUMMARY

Lost profit is a sort of damage recognized in Lithuania which ensures the guarantee of the constitutional individual's right for the award of damage. Despite the fact that in the Lithuanian legal acts this sort of damage is called „lost proceeds“ (direct translation from lithuanian), in this graduation dissertation it is suggested to change this concept to „lost profit“ as it is called in international legal acts.

The person who prosecutes a claim for the lost profit has to keep in mind that the court which examines the issue will consider these circumstances: whether the profit were predicted in advance, whether this prediction was reasonable during normal operations and whether the profit was lost as a result of unlawful actions. The prediction is based not only on diligent duty performing but also on good faith and co-operation because while considering the opportunity of the damages award both the debtor's and the aggrieved part's actions are important. It is also relevant for considering the causation: in case if debtor's actions were not the reason of the lost profit or the lost profit was conditioned by both parties actions, these events might be a ground for non-application of civil liability or completely or in part release from civil liability as it is regulated in the Article 6.253 of the civil code of the Republic of Lithuania.

It should be noted that for the lost profit is applicable *ius impossibilitum est non iuris* (law provides only possible in reality things) rule: the damage which has incurred must be justified on real, proven and necessary proceeds which would be received if any interests of the aggrieved party were not offended.

According to the established case law of the Republic of Lithuania not all the benefit the aggrieved were supposed to get but only the amount that would increased the aggrieved person's property, i. e. only disposable income derived from the proceeds after deduction of necessary expenses, is recognized as the lost profit.